

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

Йонко Христовъ — Варна.

Погледъ назадъ.

Съ такъвъ повикъ днесъ заговарва здравата мисль на нашето учителство, щомъ е дума да се обясни и възстанови правилното развитие на нашия общественъ и училищенъ животъ, тъй много разнебитенъ отъ последнитъ грозни войни.

Съ погледъ назадъ ще си наумимъ всички ония грѣшки и безумства, които докараха днешното лошо, непоносимо дори наше положение, и ще се убедимъ въ истината, че ние *ще трѣбва да започнемъ отъ тамъ, отдето нашиятъ животъ излезе отъ нѣтя на своето естествено развитие.*

Нашето минало, миналото на нашето учителство, ни показва, коя дѣйностъ е била народополезна, отъ кога и защо българскиятъ учителъ се отклони отъ своето обществено призвание и стана чужденецъ на своя народъ.

Въ това отношение дейността на нашитъ учители преди и до Освобождението, както и на учителя — *идеалистъ, народникъ* въ първитъ години на нашия свободенъ политически животъ, сж твърде поучителни.

Ботевъ, Левски, Славейковъ, Каравеловъ и други бивши учители се самопожертвуваха за своя народъ, за да се роди *България*. Кой не се прекланя предъ паметта на тия наши колеги, родолюбци, искрени патриоти и революционери? Кое българско сърдце не затуптява, кога се заговори за тяхъ? Какъ народътъ ги обича и идеализира! Блѣсковъ, Цани Гинчевъ, Максимовъ, Китанчевъ и по-сетне Ангелъ Николовъ, Иванъ Мошевъ и много други дадоха своя животъ въ служба на училището и на народа. Тѣ умрѣха гордо на своя постъ и на своя дългъ, като създадоха епоха за удивление и подражание. Тѣхната дейностъ, пропита съ най-чистъ идеализмъ въ служба на народа, не може за нашата

дѣйствителностъ да бѣде замѣнена съ каквито и да било примѣри изъ чужбина.

Какъвъ животъ бликаше тогава! Какъвъ устремъ за работа всрѣдъ народа, за сближение на народъ и учителъ!

Читалища и библиотеки, вечерни и недѣлни училища, популярни сказки и беседи, детски утра и забави, театри и литературно-музикални вечеринки, другарски срещи, ученически колонии, трапезарии, съревнование за най-усърдна любовъ къмъ ученици и училищна работа, кржжози за самообразование и т. н. — всичко това изпълняше съ смисълъ учителското призвание въ нашето минало.

Иванъ Мошевъ, съ псевдонимъ *Станкинъ*, е типиченъ представител на нашия учител-идеалистъ, *народникъ* въ пълната смисълъ на думата и заради това трѣбва да се запомни отъ всѣки български учителъ.

Който е ималъ лично познанство съ Мошевъ или е челъ неговитѣ съчинения, не ще си представи другъ *по-идеаленъ образъ* отъ него, като човѣкъ, учителъ и общественикъ.

Мой съгражданинъ и съученикъ отъ I отделение до II класъ въ гр. Тръвна, той ме плени съ своята душа, съ своя свършенъ интелектъ и характеръ, когато се видѣхме въ родния градъ следъ години не вече като деца — палавчета, а като учители.

Между колеги на беседа или на събрание ли се отзовѣше, всички неволно биваха завладявани отъ него — тъй много той бѣше надрасълъ още твърде младъ и своитѣ колеги и народната маса. Народътъ го обичаше, не, народътъ благоговѣеше предъ него. . .

Какъ се създаде единъ Иванъ Мошевъ? Кратката биография за него ни казва: Иванъ Мошевъ имаше всестранно образование, добито чрезъ извънредно много четене, беседване въ интимни кржжози съ хора отъ „неговата черга“ и тънко виране въ живота. Той се стараше да добие правиленъ възгледъ и за философско-педагогически въпроси, и за въпроси чисто економически; изучаваше „правото“, следѣше развитието на естественигѣ науки, четѣше критическитѣ творения на Белински, Добролюбовъ, Писаревъ и др., не пропускаше нито едно съчинение на чужди или наши автори, трактуующи социални въпроси, ала отъ всичко най-любимо негово занятие бѣше да изучава изящната литература, тъй като той по настроение и сърдце обладаваше истински поетически дарби.

Роденъ на 7.1. 1877 г. въ гр. Тръвна, свършилъ едва 17 годишенъ Пловдивската гимназия презъ 1895 г., като сиракъ безъ баща и майка расълъ и развилъ се при мизерни условия и следъ това учителствувалъ 2 години при Плѣвенъ.

ското IV класно мъжко училище — той, вече заболѣлъ отъ туберкулоза, умрѣ на 4.XI.1899 година въ Софийската Александровска болница съ съзнанието „предъ ранна смъртъ“ едъз 23-годишенъ. Толкова младъ, а тъй надрасълъ съвременицитѣ си!

Спомнямъ си, при лични срещи покрай шегитѣ, които той духовито пушаше, какъ изъ неговитѣ болезнени гърди, често прозвучаваха тѣжни въздишки и слова: „Колко е хубавъ Балкана, какъ искамъ да живѣя, но чувствавамъ края, близкия край на моя животъ! Има смисълъ животътъ, има защо да се живѣе... и да се работи... *рано е, а се мръсна*“.

И сдруженото учителство при Българския учителски съюзъ не бива да забравя заслугитѣ на Ив. Мошевъ. Когато въ първитѣ години учителското движение рискуваше да замрѣ, Ив. Мошевъ, макаръ и болнавъ, самъ застаналъ на чело, спаси положението.

Той умрѣ, но завеща на иднитѣ поколения да следватъ неговитѣ идейни стремежи.

Ето нѣколко мисли изъ съчиненията му. Като пише за *обществената деятелностъ на учителя*, Мошевъ казва:

„При туй трѣбва да се разбере, че гарантирането правата и независимостта на учителя може да се постигне: първо и най-главно чрезъ народа, чрезъ деятелно и усърдно работене за гражданското събуждане и политическото възпитание на народа и чрезъ *спечателване любовта и доверието на тоя народъ*. (Решение на III учителски конгресъ).“

И по-нататъкъ продължава:

„За никого не е тайна, че масата отъ народа днесъ за днесъ тѣне въ най-дълбокъ умственъ мракъ, че даже стотна частъ отъ съзнанието за своитѣ граждански права и тѣхното значение не притежава тя, а това сж тъкмо най-благоприятни условия за една хищническа деятелностъ, за една блѣскава и богато възнаграждавана деятелностъ — ловене риба въ мътна вода. . . Народътъ не знае, на кого да се довързва; предъ него не се явяватъ искрени негови доброжелатели, които да му кажатъ, какво да прави. . . А при това и за него би настѣпилъ по-сѣтълъ день, и той би се почувствувалъ по-добре, ако тия, на които се довървяваше, бѣха хора, знаещи неговитѣ страдания и болки и които биха употребили всичкитѣ си сили за тѣхното облекчение и излѣкуване. Тогава, какво да се прави?“

Да, на насъ, *народните учители*, предстои да се явимъ *искрени ръководители на народа*, щото заслужено да носимъ хубавото прозвище *народни учители*. . .

За училищното обучение Ив. Мошевъ е оставилъ следния очеркъ:

Единъ изпитъ по зоологията.

(Успѣхитѣ на науката въ нашитѣ училища).

... „И така виждате, деца, че тия животни сж съ посвършенна направа отъ ония, които изучихме въ миналитѣ уроци“. Съ тия думи стариятъ учителъ завърши третата си лекция по зоология, небрежно захвърли тебешира, съ който току-що бе нарисувалъ на черната дъска едно мещесто животно, много прилично на чадъръ, следъ това изгърси прахътъ отъ прѣситѣ си, понамѣсти върху носа си голѣмитѣ си кржглести очила и, като разгърна дебелото си тефтерче, извика: „Иванъ Драгановъ, излѣзъ вѣнъ!“ Едно дрипаво, съ изплашено изражение на лицето момче застана предъ него съ кръстосани ръце.

— Значи, ти си Иванъ Драгановъ? Струва ми се, че повтаряшъ класъ? важно запита учителътъ.

— Не, г-нъ учителю, оназъ година азъ бѣхъ въ IV отдѣление, учеше ни г-ца. . .

— Е, добре, добре! Не те питамъ, кой ви учеше. Ти приготви ли си урока?

— Приготвихъ го, г-нъ учителю!

— Разкажи ми тогава нѣщо за амебата! Иванъ се понамръщи, изкашли се, насила пригълтна и важно заговори:

— За амебата. Тя, амебата, живѣе въ умирисаното мѣсто...

— Я добре мисли ти, какво говоришъ! го прекъсна учителътъ. Иванъ кльомна на страна глава и продължи:

— Тя, амебата, не се вижда съ просто око; тя е малко животно, което нѣма ни крака, ни ръце, ни глава и яде съ цѣлото си тѣло. . .

Тя, амебата, има едни крака. . .

— За какви крака говоришъ, Иване? Нали ей сега каза, че амебата крака нѣма?

— Амебата крака нѣма. Тя има лъжекрачета, съ които си хваща храната. Амебата се храни съ малки бубулечки и съ. . .

— Така, съ малки, микроскопически хранителни вещества, допълни учителътъ, следъ като се прозявна.

— Е, Иванъ Драгановъ, какво още знаешъ за амебата?

— Азъ зная още, че въ нея има едно мѣхурче, което се свива и разпуска, после въ нея има една ядка, а въ ядката едно яйчице. . .

— Друго, какво знаешъ за амебитѣ?

— Азъ зная още, че тѣ сж много страшни животни. . . и хапятъ. . .

— Хапятъ ли? Съ какво хапятъ, Иване?

— Не, тѣ не хапятъ, г-нъ учителю. Тѣ. . .

— Я ми кажи, какъ се размножаватъ амебитѣ?

— Тѣ. . . тѣ, амебитѣ се размножаватъ. . . ж ж ж. . . като се таквози. . . като се пречупватъ презъ кръста. . .

— Ти мислиш ли, Иване, какво говориш? Каж ми ти мене, амебитъ кръстъ иматъ ли? Иванъ сконфузено наведе глава и заподсмърча. Изведнажъ нещо му хумна, и той самоувѣрено продължи:

— Тѣ нѣматъ кръстъ, г-нъ учителю! Амебитъ се размножаватъ, като се раздѣли старата амеба на две малки амебчета; тѣзи двѣ малки амебчета се раздѣлятъ на още две малки амебчета и тѣзи две малки амебчета. . .

— Е, добре — стига, седни си на мѣстото!

— Слави Петровъ да излѣзе! извика пакъ учительтъ, Слави, сънливъ и закрилъ съ ржка едното си око, се повдигна отъ мѣстото си.

— Какво е на окото ти, Славе?

— Петъръ Димовъ, г-нъ учителю, ми бръкна въ окото. . . заяви натъжнено Слави.

— Не, г-нъ учителю, — сериозно започна да се оправдава Петъръ — той бѣше заспалъ, пъкъ азъ рекохъ да го събудя. . .

— Е, че така ли се събужда човѣкъ? Я стой тамъ правъ, па после ще се разправимъ! А пъкъ ти, Славе, другъ пжтъ да не спишъ, а да внимавашъ, чу ли?

— Чухъ, г-нъ учителю!

— Разправи ми сега, какво знаешъ за инфузориитѣ.

— Инзуфоритѣ. . .

— Какво каза? Изговори го пакъ!

— Инзуфоритѣ. . .

— Ин-фу-зо-ри-и, бре! сърдито го поправи учительтъ.

— Инворо. . .

— Азъ сега ще ти дамъ едно „инворо“, че не ще го забравишъ. . .

— Инвизоритѣ сж малки охлювчета. . . Слави замлъкна и загледа въ черната дъска.

— Е, по-нататъкъ?

— Не си зная урока, г-нъ учителю! тихо проговори той, и очитѣ му се налѣха съ сълзи.

— Седни си на мѣстото! и стариятъ учитель направи въ тевтерчето си нѣкакъвъ знакъ чрезъ нѣколкократно движение на молива нагоре-надолу.

— Петъръ Колезъ, извика той.

— Тукъ съмъ, съ всичката си сила извика Петъръ, който увлѣченъ въ изтъргването съ парче стъкло токущо приготвената въртелешка си помисли, че учительтъ прави провѣрка.

— Азъ знаа, че си тукъ, ами излѣзъ да те повидя!

Петъръ набързо натика въртилешката и стъклото въ джоба си и съ подсмърчване се отправи къмъ учителя. Въ това време една глѣчка отъ къмъ заднитѣ чиновне се зачу, следъ малко развълнуванъ се изправи на мѣстото си Слави.

и съ възмущение заяви: „Г-нъ учителю, „вжшката“ взе да ми вика „инфузория“.

Избухна общъ смѣхъ.

— Ами ти, на кого викашъ „вжшка“, бе Слави? строго запита учителътъ.

— На Коля Тодоровъ, се обадиха нѣколцина!

— И още обажда, че му вадили прѣкоръ?! Излѣзъ вънъ! соннато изкрѣска учителътъ, и Слави, засраменъ, застана правъ до стената, гледайки изподъ вежди „вжшката“.

— Кажи ми ти, Петъръ Колевъ, каква е разликата между амебата и чехълчето?

— Разликата е, че чехълчето прилича на чехълъ, пкъ амебата на нищо не прилича. . . Не, тя. . . амебата прилича на капка бѣлткъ. . .

— И толкова ли е голѣма?

— Не, г-нъ учителю, тя е по-мъничка.

— Тя не само че е по-мъничка, Петре, ами е много малка, микроскопическа и, освенъ това, тя е безформенна. Кажи ми още, по какво се различаватъ тия двѣ животни? Петъръ се озърна насамъ-нататкъ, направи нѣколко въпросителни гримаси на другаритѣ си и, когато учителътъ го погледна, той се зачеса по врата и започна:

— Амебата е безформенна. . .

— Това вече го чухме. Кажи ми ти мене, съ какво се движи амебата, съ какво — чехълчето?

— Амебата се движи съ своитѣ лжжекрачета, а чехълчето . . . то се движи съ космитѣ, съ ксито е обрасла кожата му. . .

— Така. Седни си на мѣстото, каза учителътъ, извади голѣмия си мѣденъ часовникъ и го погледна.

— Г-нъ учителю, Таню Цановъ, вика, че въ тибишира нѣмало инфузории, се обади единъ ученикъ.

— Тѣй ли, бе Танийо? Ами че ти не помнишъ ли, когато ви казахъ, че тия животни съ просто око не се виждатъ? Ето на, ако имаше сега единъ микроскопъ и да го туримъ на носа ти — ще видимъ, че всичкиятъ онзи тибиширенъ прахъ, по него е все охлюзчета, инфузории. . . Учителътъ самодоволенъ се усмихна, а следъ него и цѣлиятъ класъ, скри тефтерчето въ широкия си джобъ и, като прибра класната книга, наставнически съ мекъ тонъ проговори:

— Деца, вие пакъ не сте си научили урока! За следующия пжтъ заедно съ новия урокъ искамъ да научите добре и стария, защото ще изпитвамъ цѣлия часъ. Сега стойте мирни, докато удари звънеца, а вие да си седнете и други пжтъ да внимавате, чухте ли? Хайде сега! . . .

Токущо стариятъ учитель прекрачи прага на класната стая, тя екна отъ оглушителенъ трѣсъкъ. . .

Изъ очерка „Мяждучасие“.

— Ехъ, чортъ ево побралъ! Защо всички месеци не сж като януарий и май: нѣма да усѣтишъ, какъ ще се мине годината! Ей го на тамамъ 9 празника сж се нанизали презъ този месецъ. . .

— О, ха, побратиме! Защо деветъ? Я хубавичко ги преброй!

— Брой ги ти! Азъ колко пѣти съмъ ги броилъ!

— Ами зашто тѣй, бе пиленце? Кой ти е деветия?

— Какъ тѣй, кой? Я ела самъ тукъ! Внимавай: Нова година, Богоявление, Ивановъ-день, Атанасовъ-день. . .

— О, хо! Значи ти смѣташъ и Атанасовъ-день?

— Смѣтамъ го зеръ!

— Ами тукъ звездичката не виждашъ ли?

— Е та какво?

— Туй, че този день не е официаленъ!

— Да ме прощавашъ. . .

Чункимъ азъ не помня, че миналата година го празнувахме!

— Казвамъ ти — не е официаленъ!

— Официаленъ е!

— Хайде на басъ!

— По какво?

— По две кутии папироти.

— Добре! . . .

. . . — Бай Стояне бе, бай Стояне, я ела самъ тукъ!

— Заповѣдай, г-нѣ учителю!

— Кой ти каза тебе да биешъ звънеца 5 минути по-късно?

— Извинявай, г-нѣ учителю! Азъ се бѣхъ записалъ да измитамъ мазата. . .

— Е, че сега ли намѣри? Тебъ нали сж те поставили да гледашъ, като стане часътъ точно, да биешъ звънеца?

— Е та то си е тѣй, ама. . .

— „Ама“ . . . „ама“ . . . хж върви си — не ми се оправяй! — Представи си, знаешъ ли — ще се спускамъ: свършихъ си урока, изпитвахъ, ходихъ насамъ-нататкъ . . . ей до тука ми дойде! Гледамъ часовника: мисля си — напредъ е. . . А пъкъ той, ахмакътъ нѣдни, отишълъ да измита мазата, а довечера — да ходи да се шляй. . .

— Баа . . . азъ пъкъ се усѣтихъ, каква е работата, че си излѣзохъ озреме. . .

— А бе то и азъ тѣй щѣхъ да сторя, ами помислихъ си: часовникътъ ми може да е напредъ, па тамамъ речешъ да излѣзешъ и току те пресрещне она . . . и хопъ нѣкоя забележка за неакуратност“. . .

Положението и идейния обликъ на тогавашното учителиство Мошевъ уховито рисува въ очерка:

Пречистили сме духа си.

Умрълъ бѣхъ. Тленното ми тѣло остана на земята, а душата ми, подкарана отъ двама божии стражари, отиваше право нагоре. Често пѣти, когато тя се уморяваше, божии тѣ служители, които може би си имаха работа и на друго мѣсто, посмушваха духа ми — Нищо, викахъ си азъ на умъ, азъ съмъ теглилъ по-лошо. Миналата година единъ земенъ стражаръ така хубаво ме цапароса по главата, щото свѣтъ ми се зави.

— Нима сж те били земнитѣ стражари? ме попитаха моитѣ водачи.

— Да, казахъ азъ и замълчахъ.

— Тукъ е чистилицето ти, пошелнаха стражаритѣ и грубо, грубо ме набутахъ вътрѣ.

На прага ме посрещна началникътъ на чистилицето.

— Единъ месецъ безъ храна, каза той. Ние ще те научимъ тебъ, ленивецо, на редъ и почитание къмъ по-старитѣ началници!

— Ехъ, по цели 4 месеци гладувахъ азъ на земята, та тукъ единъ месецъ ли не ще мога да изтърпя? казахъ си азъ.

— Какъ! нима по 4 месеца си гладувалъ на земята? извика очудено началникътъ.

— Да, Ваше . . . Ваше . . . свѣтлостъ, добави той. . .

— Да, Ваша свѣтлостъ, азъ 4 години по 4 месеци съмъ гладувалъ. — Заведете го въ 5-то отдѣление, каза началникътъ.

Помжчете го, добави той. — Леко ще се премине и презъ това отдѣление, си казахъ азъ.

— Нималеко? извика той.

— Да, Ваша свѣтлостъ, защото на земята азъ изтеглихъ повече. Презъ срѣдата на годината, презъ най-голѣмия студъ, менъ ме мѣстиха отъ единия край на отечеството на другия. Тѣ мислѣха, че ще накаратъ моята уста да млъкне, но не! Тя се пакъ ги изблячаваше. Тѣ прѣскаха слухове, че съмъ развратенъ младежъ, че съмъ социалистъ. Съ това тѣ искаха да подбиятъ моя авторитетъ, но не сполучиха.

— Ти много си теглилъ, но ние нѣма да те оставимъ безъ наказание. Откарайте го въ 15-то отдѣление. Мушнете го въ тъмницата съ двата прозорци, давайте му храна доволно. Угодно да му бжде леглото! Единъ месецъ строгъ затворъ! Тъмница съ 2 прозореца, добра храна, сгоденъ креватъ!

— Не, Ваша свѣтлостъ, осждете ме на 6 месеци, азъ заслужавамъ това. На лицето ми се изобрази една хитра усмивка.

— Защо 6 месеца? ме попита строго началникътъ. — Защото, защото, когато бѣхъ на земята, лежахъ 20 дена, но тамъ нѣмаше нито прозорецъ, нито легло. Отдолу плочитѣ бѣха мухлясали, а отъ стениѣ слизаха капки вода. За легло ми служеше единъ снопъ слама. Храна ми даваха по единъ мухлясалъ коматъ хлѣбъ и смръдлива вода. . . Пратете ме на 6 месеца, Ваша свѣтлость!

— Не, почитавши, каза началникътъ, азъ не мога да те пусна безъ наказание. Скоро, обърна се той къмъ служащитѣ, потупайте прахътъ на този господинъ!

— Не мислете, Ваша свѣтлость, че и съ това ще ме уплашите! Азъ изтърпѣхъ тамъ долу по-голѣми мъки отъ вашитѣ.

— Но какъвъ бе ти долу на земята? извика нетърпеливо той.

— Народенъ учитель.

— Глупаци съ глупаци, извика началникътъ, като се обърна къмъ пазителитѣ на входа. Колко пжти ви казвамъ: щомъ доведатъ тукъ учитель, вие го пропускате. Тѣ сж пречистили духа си.

Азъ отново полетѣхъ къмъ рая

— Господине, откога тропамъ на стаята ви? Вие много сладко сте заспали? Ето ви тетеграма! Това бѣ пощенскиятъ раздавачъ. Азъ я разпечатахъ: „За неправилно отнасяние съ началството си и за лошия Ви успѣхъ, Вие се уволнявате“...

— И тазъ хубава!“. . .

* * *

Такъвъ бѣше Из. Мошевъ! Личность силна, съ бодъръ умъ, съ гранитна воля и широко, любвообилно сърце, той обичаше безгранично и беззаветно своята професия, своята родина и своя народъ. За него учителствуването не бѣ занаятъ за прехрана, а възвишенъ, благороденъ, святъ дългъ; училището — храмъ, въ който се свещенодействува; децата — кумиръ, на който учительтъ трѣбва да служи съ всичкитѣ си дарби и сили. И той остана вѣренъ до край на своитѣ идеи.

За родното школо, за напредъка на родината си, за благото на своя народъ той жертвува своя животъ.

Иванъ Мошевъ не обичаше „случайнитѣ гости“ въ редоветѣ на учителството, не обичаше ония отъ своитѣ колеги, които въ и вънъ отъ училището работѣха съ „надничарско настроение“, — ония, които при изпълнението на своя професионаленъ дългъ се ръководѣха отъ битпазарската максима: — „За грошъ пѣтелъ, за грошъ пѣе“.

Той смѣташе, че престѣпление вѣрши всѣки учитель, който търгува съ детскитѣ души. . .

Силно мразѣше и ненавиждаше той и ония наши общественици и политически дейци, които за властъ, за лична или партийна користъ заблуждаваха и развращаваха народнитѣ маси, тровиха народната душа и търгуваха съ интереситѣ и сѣдбинитѣ на родината. И неговото слово, — искрено, правдиво и открито, — като бичъ буйно и силно плѣскаше навсѣкѣжде надъ главитѣ и на учителитѣ — „случайни гости“ и надъ общественицитѣ — „патриотари и демагози“. За „патриотара“, като Ботева, той казваше:

„Патриотъ е, душа дава
за наука, за свобода,
но не своята душа, братя,
а душата на народа“.

Мошевъ не бѣше самъ. Въ оная епоха, когато се строеше нова България, въ редоветѣ на учителството дейцитѣ бѣха легионъ. Мнозина отъ тѣхъ не притежаваха, научната и педагогическата подготовка на днешния нашъ учителъ, но тѣ бѣха носители на нѣщо по-ценно, по-високо отъ нея: на неугасимата жажда, на упоритата воля да работятъ всѣкога и навсѣкѣжде за благо на родината. Това бѣха *учителитѣ-народници, учителитѣ-идеалисти*. Епохата, презъ които работиха тѣ, съставя най-свѣтлата страница въ историята на българското учебно дѣло следъ Освобождението. На тѣхния безкористенъ трудъ, на тѣхнитѣ геройски усилия, на тѣхнитѣ величави борби и на многобройнитѣ тѣхни скъпи жертви въ голѣма степенъ дължимъ това, що имаме днесъ въ нашето училище: и по-сгодни училищни помѣщения, и по-добри покѣщнини и помагала, и по-стабиленъ учителски персоналъ, и повече правда и свобода за учителя.

Задачитѣ на учителя-идеалистъ бѣха голѣми, програмата за неговата дейностъ бѣ широка, срѣдствата за осъществяването ѝ — разнообразни, пътътъ къмъ преследваната целъ — вѣренъ, ясенъ и правъ. Тая програма гласѣше:

— Да се пробуди спящото народно съзнание, да се окрили народния духъ, да му се внуши вѣра и упование въ силата на собственитѣ му творчески сили и дарби, да се спечели сърцето и волята на работнитѣ народни маси и чрезъ тѣхъ да се въздигне учителя, училището, България.

Правъ и вѣренъ е тоя пътъ. . . Правъ, защото само при просвѣтени граждани, съзнаващи напълно своя общественъ дългъ, ние ще имаме и по-добре стабилизиранъ и възнаградень учителъ, и по-добре уредено училище. Вѣренъ, защото училището е „плътъ отъ плътъта и кръвъ отъ кръвта“ на обществения животъ. Какъвто е последниятъ, такова ще бѣде и училището.

Късогледни водачи на учителското движение, — жертва на заблуждения, на кабинетни теории и построения, на пренесени отъ чужбина идеи и доктрини, неотговорящи на на-

шата действителност — съ безразсъдните си проповеди по-късно отклониха народния учител от неговата народоползна обществено-просвѣтна дейност, внушиха му пакостни идеи за неговите задачи, роль и дългъ, отчуждиха го от народните маси и станаха причина да бжде измѣстенъ и замѣстенъ тамъ отъ безкрупни и невежествени демагози, отъ „вълци въ овчи кожи“, които докараха родината ни до днешното бедствено положение.

Въ нашето обществено развитие презъ последните четири десетелѣтия има единъ голѣмъ завои, една голѣма лжкатушка надолу, която е знакъ на упадѣкъ, на регресъ. . . И тоя завои започва отъ момента, когато народниятъ учител се отказа отъ своята интензивна обществено-просвѣтна дейностъ, когато се отчужди отъ работните народни маси.

Единъ повратъ назадъ сега посвече отъ всѣки другъ пътъ е необходимъ и наложителенъ. Днешниятъ учител часъ по-скоро трѣбва да се върне къмъ нѣкогашната дейностъ на учителя-„народникъ“, трѣбва да усвои неговата широка програма за обществено-просвѣтна дейностъ и съ всички сили да я приложи.

Родината е изправена предъ гибелъ, която само слѣлнитъ не виждатъ. Страшна пропастъ зѣе. Злоксбенъ мракъ тежи, а Зората, денътъ се не вижда. . . Народната душа е помрачена, обезвѣрена, обезнадеждена следъ злополучните войни. Пробудени и подхранени отъ тяхъ, най-долни животински инстинкти бошуватъ въ нея. „Звѣрътъ“ се е изправилъ тамъ, засѣнилъ е „човѣка“ и страхотно рѣмжи. Всѣки денъ „пробудениятъ звѣръ“, тѣпчейки подъ лапите си всички добродетели, съ които нашиятъ народъ въ миналото можеше да се гордѣе, взима безброй жертви: бие, убива, граби, пали. . . Всѣки денъ хрониките на вестниците се пълнятъ съ сведения за злодеяния, предъ които всѣка непомрачена човѣшка съвестъ трѣпне. Егоизмътъ, утилитаризмътъ, хедонизмътъ и звѣрщината, хванати ржка за ржка, пируватъ на длжжъ и на ширъ по градове и села, отъ върховетъ до низините. . .

Народната душа е болна. Тя трѣбва да се лѣкува. И трѣбва да се лѣкува бързо, смѣло, ефикасно, защото иначе гибелъ чака държавата ни и робство — народа ни. . . А тя може да се лѣкува не чрезъ изключителни закони, не чрезъ затвори и бесилки, а чрезъ просвѣтяване на народното съзнание, чрезъ издигане на обществената съвестъ, чрезъ пробуждане и засилване на чувството за граждански дългъ и отговорностъ у малки и голѣми — у всички.

И въ първите редове на ратниците, които ще се нагърбятъ съ тая трудна, но благородна задача, трѣбва бездруго да застане пакъ народниятъ учител, защото никой другъ, като него, нѣма такава широка възможностъ да влѣзе въ близъкъ, непосредственъ контактъ съ народните маси, да надникне отблизу въ тѣхната болна, наранена душа и да

лъкува съ любовъ и преданостъ ранитѣ ѝ. Никой съвестенъ учителъ, който обича родината и народа си, не може да се откаже отъ тая си мисия. Който се отрича и бѣга отъ нея, той измѣня на величавитѣ завети на българското учителство въ миналото, на своя върховенъ професионаленъ, граждански и човѣшки дългъ.

Всѣки истински народенъ учителъ може и трѣбва да стане по единъ Иванъ Мошевъ. И крайно време е да стане, защото и сега:

„Народътъ, брате, тъне
въ невежество и мракъ!
А кой ще му помогне
да види бѣлъ день пакъ“?

— о —

Ив. Георгиевъ — Ески-Джумая.

Историята въ първоначалното училище

Припомнямъ си миналото, вглеждамъ се въ настоящето и за лишенъ пътъ се убеждавамъ, че историята е една отъ най-увлѣкателнитѣ най-интереснитѣ науки въ училището. Тя увлича съ простотата на събитията си, на които майсторътъ предава изразностъ, картинностъ, като ги бдухотворява чрезъ подобрани и подредени изрази. Това сж основитѣ на художеството, което не дава обща заплетена картина, а представя съ достатъчна ясностъ всѣки отдѣленъ моментъ и всѣко проявление, съ други думи — то рисува подробноститѣ, които, нанизани въ последователенъ редъ, даватъ представа, даватъ знания за събитието.

Както сладкодумниятъ ораторъ обайва и увлича слушателитѣ си, като излага своитѣ мисли въ форма, подходяща на разбирането имъ и съответна на целитѣ, които преследва, така и учителътъ, преценявайки тенденцията на урока, съобразявайки се съ целитѣ на историята, нагодявайки своитѣ постъпки съобразно психическия ръстъ на питомцитѣ си, може да създаде настроение, отъ което ще черпи сила и срѣдства да въздействува върху ума и волята имъ. Безъ настроение, историята губи своята цена; тя се обръща тогава въ проста приказка, която иди да поощри езика, да подигне езиковото чувство, но не и да задоволи исканията на назидателното и възпитателното обучение. Историческитѣ разкази целятъ да накаратъ четеца или слушателя да се отвори отъ подлото, варварското, неприличното и да действа за правдивото, хубавото, напредничавото. Чрезъ тѣхъ се работи да се намрази злото, игото и да се обикне доброто и свободата. Историята сочи мѣстото и дълга на всѣки граж-

данинъ. Тя доказва, че той трѣбво да бжде отличенъ родолюбецъ, ако иска да живѣе човѣшки.

За постигане целитѣ на общото образование най-пригодна за първоначалното училище се явява отечествената история. Разказитѣ отъ последната трѣбва да се предаватъ по такъвъ начинъ и въ такава форма, че да раздвижватъ всички фибри и гънки на детската душа. Тамъ, дето народътъ понася страдания, търпи поражения и среща несполуки въ своитѣ стремежи — скръбта да осени лицата и завладѣе душитѣ на ученицитѣ; тамъ, дето на културното и бойно полета се печели победа, а народътъ блаженствува — радостта да сгрѣе сърдцата; тамъ, дето родоотжпници и народни врагове внасятъ смутъ въ народната душа, пречатъ на успѣха, докарватъ нещастия — възмущение да разлюлѣе сърдцата. Но само съ това не се свършва. Отъ създаденитѣ настроения ще трѣбва да се съгради красивото и величествено здание на любовта къмъ народа и привързаността къмъ *родината*. За тая целъ отъ всѣка методическа единица трѣбва да се правятъ изводи, които ще послужатъ, като ръководно начало на бждещия гражданинъ. Само тъй преподавана, историята ще оправдание името си „учителка на народитѣ“. Като се посочи, какъвъ е билъ нѣкога човѣкъ, каква роль е игралъ въ обществения животъ, какви стремежи сж вълнували неговата душа, съ какви срѣдства и похвати си е служилъ, за да постигне възжеленитѣ си мечти, какви придобивки и какъ ги е извоювалъ, какви срѣдства е употребилъ за запазването имъ — трѣбва да се каже, какво още има да се желае и какъ би се придобило то. Като се посочи, че социалната група, каквато е държавата, е защитникъ на личността, че само въ нея има доброденствие, редъ, правдини, законность, честъ и имотъ, че само подъ общата закрила всѣка единица напредва — трѣбва да се накара детето да почувствува задълженията си къмъ народа и родината си.

Всѣко събитие отъ отечествената ни история, съ която запознаваме ученицитѣ отъ първоначалното училище, трѣбва да бжде поставено на преценка и да се извади нуждната поука. Но само това не е достатъчно. Знае се, че всѣко събитие се предхожда отъ редъ причини. Тѣ трѣбва да се изтъкнатъ предварително.

Тия две основни положения при историческитѣ разкази сж най-важнитѣ. Безъ тѣхъ последнитѣ сж безценна монета. Предшествующитѣ събитията положения идатъ да пояснятъ тезата, че историята не трѣбва да се взема, като проява на царски прищѣвки, а като история на народитѣ.

Знае ли се това, лесно е вече да се разбере, какъ трѣбва да се предаде единъ урокъ и на какво да се обърне внимание при предаването.

Да видимъ, какъ се настѣпва при уроцитѣ по история.

Съмъ при една отъ добритѣ учителки. Тя има урокъ за Крума въ III отдѣление. Тоя урокъ тя е раздѣлила на 3 части: а). първата часть, взета вече, обема „Крумъ покорява Аваритѣ“ и „Крумовитѣ закони“; б) предстои ѝ да вземе: „Превземане София“ и „Боя съ Никифора“; в) за трети часть оставя: „Превземане Месемврия“ и „Крумъ предъ Цариградъ“. Дали е постъпила добре при тая раздѣла? — Знае се, че времето на Крумовата управа съставлява единъ отъ характернитѣ периоди на българската история: а) Крумъ заварва поквара на нравитѣ, своезалия у чиновничеството, смутове въ страната отъ севѣрни съседи; финансово разстройство, които сж причина да се обяви война на Аваритѣ и като последица: стегнатъ вътрешенъ редъ и социално законодателство. б) До него достигатъ исканията на славянитѣ, живущи вънъ отъ ханството, които даватъ потици за нови войни: „Превземане София“, „Походъ на Никифора“, „Превземане Месемврия“. в) Известни сж вече аспирациитѣ на гърцитѣ, необходими сж мѣрки за да се парира тѣхното домагване — мисълта за превземане Цариградъ. Ето, това сж тритѣ етапа отъ историята ни презъ царуването на Крума и тѣ, ако искаме да ги изкористимъ, както трѣбва, непременно трѣбва да се разгледатъ въ отдѣли часове. Ясно е, че вториятъ дѣлъ отъ урока на учителката е непълненъ, защото неразумно ще бжде да спремъ до половината, за да не можемъ да направимъ точна преценка не само на развиващитѣ се събития, но и на обществения животъ. Възможно ли, е да се даде на единъ силенъ противникъ, какъвто се представя Византия, да се съвземе, за да не може да се предвидятъ последицитѣ отъ бждешитѣ сплетни и да се тревожи народътъ отъ разни слухове? Следъ такава блѣскава победа, желанията на славянитѣ могли само да се реализиратъ... Но какъ постъпи учителката? — Тя препита ученицитѣ за „борбата съ Аваритѣ“ и „Законодателството“, като наблегна за моралнитѣ и интелектуалнитѣ качества на Крума. Следъ това последва целта: ще видимъ, какво е станало по-нататкъ презъ Крумовото царуване — цель, непоставена на мѣсто и неконкретизирана. Почна и довърши разказа на избраната часть, безъ да даде възможностъ на ученицитѣ сами да се справятъ съ нѣкои положения, за които тѣ иматъ аперцепиращи представи, и възъ основа на известни свои съображения да кажатъ мнението си по развиващитѣ се събития. Тя пропусна да разчлени избраната материя, за да се схване всѣка часть по-обстойно и отъ надписитѣ, които трѣбваше да направи, да даде прегледна, цѣлостна картина. Съ препитване се повтори преподадения урокъ — обстоятелството, което се осжда отъ дидактиката, защото не дава възможностъ на ученика да се изкаже пълно. При общото схващане, което се явява безцелно, защото урокътъ се предаде изцѣло, тя се помъчи да извлѣче надписи. За вдѣл-

бочаване ѝ послужи въпроса: „Защо Крумъ победи Никифора“, на който получи отговоръ: „Победи Крумъ съ умъ“.

Както се вижда, планомерностъ липсва. Този недостатъкъ е общъ при много уроци по история. Почва се съ препитвания за стария урокъ, за да се види, дали е усвоенъ. Несигурността на учителя показва, че преподаването му е неметодично и че на учебниците се оставя да допълнятъ празнотитъ.

Какъ трѣбваше да се преподаде втората частъ отъ урока, за да постигне очаквания ефектъ? — Ходътъ при уроцитъ по история трѣбва да бѣде следния: 1. Целъ, 2. подготовка, 3. преподаване, 4. вдълбочаване. При урока сж необходимими и нагледни срѣдства, отъ които на първо мѣсто стои картата, на второ — картинитъ и като освежителенъ материалъ — исторически документи, записки, стихотворения и пр. За горния урокъ е необходима картата на Балканския полуостровъ, въ която ще се посочатъ границитъ на Крумовата държава и мѣстата на славянскитъ поселения. Необходима е и картината „Крумъ съ своята свита на пътъ за София.“ Ще трѣбва да се използва и стихотворението „Поискалъ горди Никифоръ.“

Крумовото царуване съставя единъ урокъ, отъ който ще поясняваме три важни положения, отъ който, за да дадемъ сигурни знания, ще вадимъ отдѣлни, характеризиращи всѣки етапъ изводи. Следъ привършване на първата частъ ще трѣбва да стане ясно за ученицитъ: 1. Северно отъ България — отвъдъ Дунавъ — се простирала богатата Аварска земя, чийто богатства сж били необходими за финансовата мощъ на България. 2. Следъ покоряване на Аваритъ се почватъ редъ економически и стопански реформи, които облекчаватъ и сплотяватъ населението. 3. Българскитъ чиновници, както и Аварскитъ, преди войната били съ понижени морални качества, отъ които се е възмущавалъ народътъ. Това обстоятелство е подействувало да се създадатъ първитъ закони. 4. Стѣснителнитъ законодателни мѣрки стрѣсватъ и управятъ незначително малцинство, и народътъ се залавя за благодатна творческа работа при благоприятни обществени порядки. 5. Животътъ и имотътъ на всѣкиго били гарантирани при новия режимъ. 6. Уредени били охранителнитъ отряди — полицейски и военни и се чувствувало нозото положение отъ създадения економически и стопански подъемъ, отъ съобщителнитъ и правни отношения, отъ административното и военно преустройство. Отъ схващането и разбирането на тия положения ще се разбере тягостното положение на славянитъ, живущи вънъ отъ предѣлитъ на царството. Борбата между българи и гърци се води именно за тѣхъ. Тѣ сж източника на войнитъ между тия два народа. За да подготвимъ почва за новия урокъ, трѣбва да се зададе следната целъ: „Ще видимъ, какъ сж живѣли и какво

сж правили славянитѣ, живущи вънъ отъ границитѣ на България“. Изтъкне ли се тѣхниятъ непоносимъ политически и економически животъ, тѣхното робско държане, преследването имъ, бѣгството имъ въ България, непрекъснатитѣ искания предъ боляри и царъ за освобождение, народното желание и състрадание и направи ли се частично схващане на тази частъ съ надписъ: „Жиеотѣтъ на славянитѣ извънъ България“, лесно ще се схване, че предстоящата война не е лично желание на царя, а той се явява и като изразителъ и като изпълнителъ на народно искане, което ще бжде изтъкнато съ цельта: „Да видимъ, какъ се отзовалъ народътъ на славянскитѣ искания и какво е направилъ царътъ“. Сега ще се разгледатъ описания на мжкитѣ и теглата на външнитѣ славяни, народно негодувание, народни протести, короненъ съветъ, царска дума, работа на военачалницитѣ, планъ за действие, защо София е избрана, като обектъ на военнитѣ действия, мобилизация и война.

Картата и картината ще намѣрятъ своето мѣсто въ тази частъ на урока.

При мисълта, че българитѣ отиватъ да освобождаватъ свои „братя“, че постоянно тѣ идватъ доброволци въ българската армия, много лесно ще бжде на ученикътъ да схване, на чия страна ще бжде победата. И тукъ частичното схващане съ надписа „Превземане София“ ще тури венецъ на тая частъ.

Предстои ни трета цель: „Ще видимъ, какъ гръцкиятъ царъ Никифоръ е посрещналъ тая постѣпка на българитѣ“. Накарватъ се децата да изкажатъ своитѣ предположения, прочита имъ се стихотворението „Поискалъ горди Никифоръ“, прави се пояснение и допълнение на гръцката подготовка за война, даватъ се подробности по предвождането на войскитѣ му. Ще се обрисова мжчителното положение на Крума, уплахата на народа, незабавното свикване на коронния съветъ следъ всѣки отказъ на предложението за миръ, бързата мобилизация и пламеннитѣ речи на военачалницитѣ, заемане позиция за решителна отбрана. Следъ частичното схващане на тая частъ следва надписа: „Борба съ Никифора“, Ще се изтъкне настѣпването на българската войска и къмъ Месемврия.

Картата ще бжде пакъ въ услуга на обучението.

Защо се прави частично схващане? — За да се види, до колко ученицитѣ сж усвоили всѣка частъ, за да се допълни неусвоеното или криворазбраното и да се даде поводъ за планомерна работа, за правилна преценка и тълкуване на отдѣлнитѣ факти, отъ които ще се черпи морална сила и надлежна поука.

Следъ последното частично схващане се прави общо такова — накарва се ученикъ да разкаже урока, който се

допълня отъ нѣкои ученици, които сж забелязали пропуснати особености.

Следъ всичко това следва най-важната частъ — вдълбочаването, безъ което урокътъ нѣма смисълъ и значение. Чрезъ него ще се култивиратъ чувства на привързаностъ къмъ народъ и родина, ще се внуши мисълта, че сносенъ животъ и правовъ редъ сж възможни при национално единение подъ скиптъра на единъ националенъ вождъ, ще се посочатъ, какви задачи предстоятъ за разрешение още, за които е необходима нашата намѣса и нашето участие.

При вдълбочаването въ тая частъ ще си послужимъ съ следнитѣ концентрични въпроси:

1. Какви последици е довело Крумовото законодателство?

2. Опиши живота на единъ славянинъ отъ България и на единъ вънъ отъ нейнитѣ предѣли! Размисли, какви мисли сж вълнували душата на единия и другия! Каква поука ще извлѣчешъ отъ това? — Българинътъ може да живѣе добре въ свободна и независима България. 2) Робството е тежко.

3. Обясни причинитѣ за успѣха на българитѣ при гр. София!

На какво се дължи гръцкиятъ неуспѣхъ въ тази битка? Извади поуката! — Борбата за своето е по-смѣла.

4) На какво се дължи блѣскавата българска победа въ Котленския проходъ? — Поуката отъ това? — По-добре умри, отколкото да робувашъ. Смъртъта на бойното поле е по-лека, отколкото смъртъта при робското тегло. Когато защищавашъ отечеството, знай, че защищавашъ своитѣ близки, своя народъ. Дадешъ ли земята си, давашъ и езика, и вѣрата, и обичаитѣ, и имота, и честъта си.

5. Следъ тъй тежкото поражение на гърцитѣ, дали сж се спрѣли българитѣ? — Обяснете, защо не сж се спрѣли!

6. Какви задачи имаше да разрешава българскиятъ народъ? Какво виждаме сега? — Славянитѣ сами се представятъ на българитѣ. — Защо това?

7. Кое е накарало българскитѣ военачалници да побързатъ да превзематъ земитѣ край Марица? — Поуката? За да бждемъ сигурни, трѣбва да действуваме предвидливо.

8. Какво ли ще е станало по-нататъкъ? — Това ще видимъ въ следващия часъ по история.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА.

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

Д. Марчевски — София.

Съчинения за пролѣтъта.

(Изъ практиката ми въ прогимназията).

Въ I класъ.

— Заучихме вчера стихотворението „Пролѣтъ“, Кой ще го каже наизустъ?

Пролѣтъ.

Стопи се мартенскиятъ снѣгъ
и селската речница, до вчера залежена,
облива съ пѣна своя брѣгъ,
отъ вѣтръ топълъ съживена.

Отъ ранно утро още грѣй
разпаленото слънце на модъръ сводъ небесенъ.
Високо птичката се рѣй
и пролѣтъта здрависва съ пѣсенъ.

Навсѣкжде животъ и шумъ,
нивята се пробуждатъ за своитѣ юнаци:
препълненъ е отъпканъ друмъ
отъ работливитѣ селяци

— Кажете ми, какво описва поетътъ въ това стихотворение? — Една картинка. — Каква картинка? — Пролѣтна картинка. Въ колко куплета описва той картинката? — Въ три куплета. — За какво разказва въ първия куплетъ? Какво си представяте вие? — Малка рѣчица и около нея тукъ-тамъ останалъ снѣгъ. — Съ какво допълня поетътъ картинката въ втория куплетъ? — Слънцето изгрѣва на модрия сводъ, и птичката се издига високо, за да поздрави пролѣтъта. А после? — Въ третия куплетъ се описва какъ селянитѣ тръгватъ по отъпкания друмъ къмъ нивята.

— Така, азъ искамъ сега да опишете съ свои думи картинката, която поетътъ ни описва, въ тритѣ куплета на своето стихотворение. Вие разказвахте същото въ часа по четене. Работете!

— Кой ще прочете своята работа! Чети, Петре!

Пролѣтъ.

Ето, стопи се мартенския снѣгъ и малката селска рѣчица, която до вчера бѣше заледена, отъ вѣтъръ топълъ съживена почна да излиза отъ своето корито.

Огрѣя слънцето на модъръ сводъ небесенъ, и чучулигата съ пѣсень поздравлява пролѣтѣта.

А пробудилитѣ се нивя чакатъ своитѣ степани и отъпкания друмъ е препълненъ вече отъ работливитѣ селяци.

— Харесва ли ви се картинката, която е описалъ Петъръ? — Харесва ни. — Защо? — Защото той е описалъ всичко по редъ. Така, има последователностъ въ неговитѣ мисли. Изпусналъ ли е да разкаже за нѣщо, за което се говори въ стихотворението? — Не е. Писалъ ли е нѣщо излишно? — Не е. Завършена ли е неговата работа? — Завършена е.

— Другъ да четете!

Въ коридора децата крѣскатъ и тичатъ отъ единия до другия край. — Ластовичка, ластовичка! отворете прозореца да изхръкне! Училищниятъ слуга Отвори единъ прозорецъ. Ластовичката прехвъркна нѣколко пѣти и се изгуби навънъ. Звънецътъ удари. Имаме класно упражнение. И въ класъ все още се говори за ластовичката. — Е, дошли сж вече нашитѣ гости! — Пролѣтни гости! Азъ видѣхъ по-рано щъркелъ. Подъ нашата стрѣха има ластовиче гнѣздо! Спомняте ли си, ние четохме приказката за царица Пролѣтъ, която идва по нашитѣ мѣста съ цвѣтна колесница, теглена отъ две ластовички, а на рамото ѝ кацнало едно славейче. Какъ посрещаме ние нашитѣ пролѣтни гости? Добре, добре, хайде сега, нашето класно упражнение ще бжде съчинение за пролѣтнитѣ гости! Работете!

— Ще четемъ класно упражнение. Чуйте, какво е написалъ Ив. Ст.

Пролѣтни гости.

Тичане, викъ, смѣхъ. Селскиятъ дворъ е препълненъ съ роякъ деца. Пѣтелътъ важно се разхожда, като води следъ себе си 20—30 кокошки. Но изведнѣжъ:

— Я-а-а-а! едно дете, спрело се очудено и сочи съ прѣстъ ластовичето гнѣздо. Тамъ се показвахъ рошавитѣ главички на две ластовички. Всички деца зепнеха къмъ лѣхъ. А пѣтелътъ се спря, поговори нѣщо на кокошкитѣ и се првикна колкото му гласъ държи:

— Ку ку-ригу-у-у!

Ластовичкитѣ радостно го поздравлявахъ отъ гнѣздото.

Но ето дойде и щъркелътъ. Като нѣкой важенъ господинъ той се разхожда край блатото и трака съ клюна. А пѣкъ жабитѣ си говорятъ една на друга:

— Тойхъ да му се не види, той дъртакъ пакъ дошълъ! — и треператъ отъ страхъ.

— Какво ще кажете за това съчинение? — Хубаво е, но той го е челъ нѣкжде. Отъ кжде заключаващъ, че той го е челъ нѣкжде? — Писано е, както въ списанията. Вие чели ли сте такава съчинение? — Точно такава не съмъ челъ. Слушайте, азъ искамъ да ви кажа нѣколко думи по това съчинение. То наистина е хубавичко. Вашиятъ другаръ каза, че може би Стаменовъ да е челъ подобенъ разказъ за пролѣтни гости. Какъ мислите вие, лошо ли е направилъ той, дето си е припомнилъ за прочетеното и така хубавичко ни го е разказалъ? — Той добре е направилъ. Но азъ не съмъ го челъ никжде! — сърди се Стаменовъ. Ние не казваме това. Вие знаете, че азъ ви говорихъ не веднажъ да четете книжки и да внимавате, какъ сж написани разказчетата въ тѣхъ. Тогава и при вашитѣ съчинения ще се приучите да пишете хубавичко. Кажете ми, защо ви харесва това съчинение? — Иванъ е подбиралъ хубави думи. Още? — Весело е написалъ съчинението си. Още? — Има хубавъ разговоръ между пѣтела и кокошкитѣ, а сжщо и между жабитѣ за щъркела. Но нали жабитѣ и кокошкитѣ не могатъ да говорятъ? — Ние си представяме, че говорятъ. Така е по-хубаво, наподобяватъ хората. — Така, сега ще поправимъ правописнитѣ грѣшки. Вземи, Радке, Ивановата тетрадка! — Цвѣтановото съчинение ще прочетемъ!

Въ II класъ.

— Вие си спомняте, че миналата година заучихме наизустъ стихотворението „Хей, пролѣтъ иде!“ — Спомняме си, азъ да го кажа! — Хайде, кажи го!

Хей, пролѣтъ иде!

Хей, пролѣтъ иде! Дигатъ се мъглитъ!
Кжде ги вихри влачатъ, дяволъ знай.
Дератъ се ризитѣ на планинитѣ —
хей, пролѣтъ иде въ наши роденъ край!

Кокичето отдавна се подаде:
предвестникътъ на пролѣтѣта не трай,
за нея друго цвѣте да обади: —
хей, пролѣтъ иде въ наши роденъ край!

— Какво чувство буди у насъ това стихотворение? — Радостно чувство. Така, нали казахме тогава, бурна радостъ. — „Хей, пролѣтъ иде въ наши роденъ край!“ А защо се радваме ние, че идва пролѣтѣта? — Защото времето се стопля, цвѣтѣта цвѣватъ и всичко се развеселява. Да, всичко се развеселява, Погледнете Витоша. Кжде се дѣна нейната бѣла

риза? — Слънцето я изпокжса, и само къмъ Черни-връхъ се виждатъ още нѣколко парцалчета. Вие знаете зимасъ, какви мъгли обвиваха Витоша. Де ги сега мъглитъ? — Нѣма ги, небето е съвсемъ чисто. Така, както казватъ поетитъ — „небето е ведро-синьо“. Дъхътъ на пролѣтѣта се чувствува вече. — Кокичето отдавна ни я предсказа. Хайде сега да напишемъ едно съчинение за пролѣтѣта, която идва. Какво заглавие да сложимъ на съчинението? — Пролѣтъ иде. Добре, почвайте работа!

— Сега ще прочетемъ нѣкои отъ нашитъ съчинения. — Азъ да чета! — Азъ! — Зорка да чете!

Пролѣтъ иде.

Отдавна вече хубавица Пролѣтъ бѣше на пѣтъ отъ югъ. Цѣла сѣйнала въ своята слънчева усмивка тя раздаваше своитъ щедрости презъ кждето минѣше. Пролѣтѣта изпрати своя предвестникъ — кокичето да съобщи на замръзналата земя, че тя вече идва. И ето, подаде кокичето своята главичка надъ земята. Мило почна да поглежда то на слънчевитъ лжчи, а слънчевитъ лжчи цѣлуваха бѣлата му коронка. А пролѣтѣта приближаваше. Дърветата се облѣкоха въ розови премѣни за голѣмия празникъ. Всичко се раздвижи и оживи. Отъ всѣкжде се чува: „Пролѣтъ иде! Пролѣтъ иде!“

— Много е хубаво съчинението! Защо е много хубаво? — Тя е описала съ хубави думи идването на пролѣтѣта. Вѣрно е. Зорка е описала приближаването на пролѣтѣта картинно. Когато четете съчинението, вие какво си представяте? — Ние си представяме, както въ приказката, „царица Пролѣтъ“, която иде. Кой я предвестява? — Кокичето. Какъ поглежда то? — Мило. А дърветата какво правятъ? — Обличатъ розови премѣни за голѣмия празникъ. И всичко се съживява и вика: „Пролѣтъ иде!“ Когато слушате да се четѣ това съчинение, какво чувство изпитвате? — Радостно чувство. Да, и Зорка се радва, и ние се радваме, и всички се радватъ и славословятъ пролѣтѣта, която идва.

— Да прочетемъ друго съчинение!

Въ III класъ.

— Какъ се чувствувате отъ вчера? — Много сме добре. Хубава разходка си направихме. Да, чудесна разходка, първата пролѣтна разходка. Сега ще напишете едно съчинение за първата пролѣтна разходка, но така, че като го прочете нѣкой, който не е билъ съ насъ, да се зарадва и той, та и нему да се поиска да отиде на разходка. Хайде, работете!

— Оставате писалкитъ! Който не е довѣршилъ съчинението си, ще го довѣрши въ кжщи. Сега да видимъ, кой ще прочете съчинението си. — Азъ! — Добре, чети, Радке!

Първа пролѣтна разходка.

Южнякъът прогони баба Зима, изчисти небето отъ черните облаци и доведе царица пролѣтъ. Всѣкому се иска да излѣзе навънъ и да се порадва на хубавата пролѣтъ. Особено пѣкъ ние, ученицитѣ, се радваме на разходкитѣ. Вчера направихме първата пролѣтна разходка. Учителътъ ни заведе задъ Борисовата градина. Ей че лудории вършихме! Топло слънчице грѣеше пеперудки хвърчаха надъ ливадитѣ. Ние се гонихме, брахме си цвета и пѣхме пролѣтни пѣсни. Чакъ късно следъ обѣдъ се върнахме капнали отъ умора но доволни отъ първата пролѣтна разходка.

— Какво сте се засмѣли? — Хубаво съчинение. И разходката бѣше хубава, още мислите за нея, познавамъ! — Радка много хубаво започва съчинението си. Наистина, хубаво подвежда разказа си. И въ цѣлото съчинение, какво се чувствува? — Чувствува се нейната радостъ. Именно, нейната радостъ. Значи въ съчинението има настроение. На кого се предава това настроение? — На тия, които слушатъ или четатъ. Чети, Надеждо, Радкиното съчинение, за да направимъ грѣшкитѣ. — Сега Е. да чете!

Първа пролѣтна разходка.

Вънъ е топло, слънце грѣе. Птички пѣятъ, цвѣтата цвятъ и изпускатъ чуденъ ароматъ.

Птичкитѣ скачатъ игриво отъ клонъ на клонъ въ нашата градина и сѣкашъ ми казватъ:

„Иди въ гората, тамъ ти ще чуешъ, какъ птички пѣятъ за свобода и чудна природа.

Тамъ ти ще срещнешъ поточе бистро що тѣй игриво скача сѣкашъ пѣе . . Иди, иди!

Не се стѣрпѣхъ, излизамъ — и азъ да се любувамъ на чудната природа.

И о, чудо! Сега всичко бѣ чудно хубаво, всичко цвтеше и зеленееше.

Дърветата люлѣха клонитѣ си и като че искаха да се похвалятъ съ току-що покаралитѣ си листа Бѣхъ омаяна и възхитена отъ красотата на природата. Толкозъ повече, че тази бе първата разходка, която направихъ тази пролѣтъ.

— Прилича ли това съчинение на първото? — Не прилича, но и това е хубаво съчинение. По какво се различаватъ? — Въ първото се разказва за нашата разходка, а Е. се отклонила отъ темата и ни разказва за своята разходка. Трѣбва ли да я укоримъ ние за това отклонение? — Не трѣбва да я укоряваме, защото тя е описала съ много хубави думи една пролѣтна картина. — И въ нейното съчинение има настроение. Тѣй, днесъ, изглежда, всички сме се добре настроили. Да четемъ друго съчинение!

Ант. Борлаковъ.

Разпредѣление на материала по родинознание.*)

Разлиствамъ „разпредѣлението“ на усърдния учителъ, въ чието отдѣление прекарахъ толкова приятни часове, и съ живо любопитство спирамъ продължително погледъ върху всѣка страница, върху всѣки редъ. Да се подбере, конкретизира и разпредѣли материала по родинознание за единъ голѣмъ градъ, като Варна, съ разнообразни физико-географски картини, съ сложни политико-стопански отношения и съ богато историческо минало, е трудна методическа задача, която не винаги може да бѣде разрешена сполучливо. Нейното разрешение изисква отъ учителя да познава много добре географията и историята на града и неговата околностъ, да разбира исканията на методиката и духа на програмата и да умѣе да ги прилага.

Въ разпредѣлението, което е предъ мене, тая задача е разрешена съ завиденъ успѣхъ. Какъ хубаво, грижливо и обмислено е написано всичко! Всѣки редъ съдържа по една интересна проблема, по една жива мисль, която дава ясни насоки за плодотворна работа въ отдѣлението. Въ всѣка страница личатъ здрави и сигурни познания, съобразителностъ и вещина на опитенъ учителъ, който предварително знае, какво ще преследва, какво ще иска и какъ ще го постигне съ училищната си работа. Той не е преписалъ заглавията на уроцитѣ отъ нѣкои учебникъ по „родинознание“, както правятъ мнозина, нито пъкъ е перефразилъ общитѣ предписания на програмата, а, като се е съобразилъ съ последнитѣ, е създалъ оригиналенъ и интересенъ подробенъ планъ, въ който е намѣрило мѣсто всичко типично, съществено и важно изъ географията и историята на родното мѣсто. Неговото разпредѣление не е единъ безкръвенъ скелетъ, а ясна скица за сградата, която учителътъ трѣбва да изгради въ съзнанието на ученицитѣ, — скица за пѣтя, по който трѣбва да върви при обучението. По такъвъ планъ, по такава скица лесно се строи, стига само строителътъ да владѣе сигурно своето строително изкуство. . .

Пѣтятъ, посоченъ въ разпредѣлението, не трѣгва отъ общи географски понятия, отъ абстрактни географски описания и дефиниции, а започва съ конкретни представи, добити чрезъ прѣки наблюдения, и върви постепенно къмъ общи изводи. Стѣпка по стѣпка — бавно, но сигурно — ученикътъ се подготвя да влага смисль и съдържание въ географскитѣ термини, да чете и разбира картата, да разбира

*) Прѣдължение отъ ст. „На урокъ по родинознание“ въ кн. III и IV на „Педагогическа практика“, год. V. стр. 139—156.

настоящото и миналото на родното си място и чрезъ тяхъ да разбира по-късно историята и географията на своето отечество и на другитѣ страни.

Принципътъ на *нагледността* или, по-право, на *конкретността* (предметността) и принципътъ на *единството*, на *координацията* на учебното градиво сж намѣрили широко място въ разпредѣлението. А тия два принципа, приложени умѣло при всѣка разработка на материала, сж първо условие за *активно* и *резултатно* обучение въ първоначалното училище.

Ето и самото разпредѣление:

1. Хоризонтъ и небосводъ на Варна.

1. *Наблюдения а) отъ училището, б) отъ полето при общинския лозовъ разсадникъ, в) отъ моилата при резервоара на градския водопроводъ.* Хоризонтътъ надъ морето, надъ полето, надъ околнитѣ височини. Начертаване хоризонта съ окръжностъ на книга и на черната дъска, поставени въ водоравно положение. Разширяване и стѣсняване на хоризонта при изкачване на околнитѣ височини и слизането отъ тяхъ; отбелязване това на хартия и на черната дъска съ концентрични окръжности.

2. *Главни и второстепенни страни на свѣта.* Наблюдения върху изгрѣва и залѣза на слънцето и положението му на пладие. Отбелязване главнитѣ и второстепеннитѣ части на свѣта върху окръжноститѣ, съ които е отбелязанъ хоризонтътъ въ тетрадкитѣ и на черната дъска.

3. *Ориентиране.* Опредѣляне посоката, въ която се намиратъ различни предмети въ и около училището и училищния дворъ: кжция, черкви, улици и др. Отбелязване съ малки рисунки тия предмети въ кръговетѣ и окръжноститѣ, съ които сме означили хоризонта.

4. *Хоризонтътъ на Варна, наблюдавамъ отъ Франгенскитѣ височини и Джанаваръ-тепе. Нови задачи за ориентиране.* Различаване на географскитѣ картини, които се откриватъ предъ погледа ни отъ тамъ: града, морето, езерото, полето, Галатинското плато, Франгенското плато. Опредѣляне посоката, въ която се намиратъ. Отбелязването имъ съ прости географски знаци въ кръга и на окръжността, съ която сме отбелязали хоризонта. Първа карта съ рамка окръжностъ.

5. *Задачи за наблюдение върху привидния дневенъ пжтъ на слънцето презъ цѣлата година.* Отбелязване точкитѣ на изгрѣва и залѣза му въ началото на есенята, зимата, пролѣтътъ и лѣтото върху окръжността, съ която сме начертали хоризонта на тетрадкитѣ (отдѣленъ чертежъ за тая цель). Обобщаване въ *края на учебната година* на направенитѣ наблюдения; изводи за дневния пжтъ на слънцето презъ четиритѣ годишни времена.

II. Ландшафтътъ, включенъ въ хоризонта на Варна.

Подробно разглеждане на отдѣлнитѣ географски картини. Релефъ и карта за всѣка картина.

1. *Първа картина* — на северъ: между Варна, Евксиноградъ и Голѣма Франга, наблюдавана отъ крайнитѣ на града, отъ Франгенскитѣ височини, отъ Сесъ-Севмесъ и Джанаваръ-тепе. Излети по Франгенското шосе, по Еникъйския пѣть, по Евксиноградското шосе и Кестришкия пѣть. Турна-тепе, Ташлж-тепе, Кестришки хълмове, Франгенски потокъ.

Представи: могила, хълмъ, склонъ, поли, било, върхъ, плато, долъ, долина, изворъ, вада, потокъ, притокъ, устие, завои.

Пѣтища: обикновени коларски и шосета.

Какъ сж използвани склоноветѣ на Франгенското плато — лозя и градини. Пакости отъ поройнитѣ дъждове; канали за предпазване града отъ наводнения.

2. *Втората картина* — на югъ: между Варна, Галата и езерото, наблюдавана отъ града, отъ Франгенскитѣ височини и Ташлж-тепе. Излети до Карантината, Сесъ-севмесъ и Джанаваръ-тепе. Легендата за Джанаваръ. Развалинитѣ на манастира подъ него. Галатинско плато, носъ и фаръ. Хълмове: Сесъ-севмесъ, Гюндюзъ-чешма, Пейнерджикъ. Петѣтъ тракийски могили на югозападъ отъ Галата. На южния хоризонтъ: хълмове, Стара-планина, носъ Емине. Представи: планина, носъ, изкуствени и естествени могили.

3. *Трета картина* — на изтокъ: Черно-море, наблюдавано отъ околнитѣ височини. Изгледъ на морето въ тихо и бурно време, деня и въ лунна нощъ, при изгрѣвъ и залѣзъ слънце. Произходъ на името му. Брѣгъ и брѣгова линия. Високъ и низкъ брѣгъ, плажъ. Морска вода, лѣчебни свойства; морски бани. Носове, заливъ, пристанище, вълноломна стена; параходи, гемии; лодки, каици, мауни, драги. Работа на пристанището. Кога, какъ и защо е построено пристанището. История на воднитѣ возила.

Растения и животни въ и около морето. Риболовство.

4. *Четвърта картина* — на западъ: между Галатинското плато, Пейнерджикъ, Франгенскитѣ и Аджемлерскитѣ височини.

Цѣлата картина се раздѣля на две по-малки картини:

а) *Езерото и езерната долина*. Изгледъ, дължина, ширина, дълбочина. Какъ се е образувало езерото. Легенда за потъналия старъ градъ въ него. Каналътъ, който свързва езерото съ морето; защо е прокопанъ. Подвиженъ мостъ. Миниатюрни полуострови, острови и заливи въ езерето. Мочури, локви. Растения и животни въ и около него. Рибари, рибарско село. Зеленчукови градини.

б. *Франгенското поле*. Изгледъ, дължина, широчина. Изкуствени могили. Добришкото шосе. Села, които се виждатъ

въ полето отъ височинитѣ около Варна: Пашакъой, Инджекъой, Аджемлеръ, Русларъ.

Растения и животни въ полето. Пасища, ниви, ливади, зеленчукови и овощни градини, стада.

Варненското поле е дъно на *долина*, затворена отъ склоноветѣ на Фра̀нгенското и Галатинското плато. Долината нѣкога е била морски заливъ; доказателства.

Предания, старини.

6. *Общъ прегледъ* и свързване на разгледанитѣ картини. Преговоръ и допълване на ученето.

III. Варна.

1. *Общъ погледъ върху града* отъ околнитѣ височини. Мѣстоположение, граници. Главни части: стара Варна (I, II и III уч.), нова Варна (IV V уч.), най-нова Варна — Дамянова махала, Трошева махала, Максуда, Кокарджа, Добруджански кварталъ, Сесъ-севмесъ, Индустириаленъ кварталъ. Набелязване, като пунктове за ориентиране, най-високитѣ сгради, които се издигатъ въ града: катедралната черква, градския часовникъ, девическата гимназия, мъжката гимназия, черква „Св. Петка“, гарата, памучната фабрика, училището „К. Арабаджиевъ“, казармитѣ и др.

2. Подробно разгледане на всѣка частъ отъ града. *Участъкътъ, въ който се намира нашето училище.* Главни улици край него. Черква „Св. Петка“. Мъжка и девическа гимназия, първоначални училища. Жители на участъка по народностъ. Семейство. Поминъкъ. Дюкяни, работилници, хали за месо и пр.

3. *Четвърти градски участъкъ.* Главни улици и площади. Катедралната черква. Паметникътъ предъ нея. Митрополия. Стопанско училище. Пазаренъ площадъ. Седмиченъ пазаръ. Магази́ни за зеленчуци. Хали за месо. Складове за дървенъ материалъ. Пожарна команда. По улица „Владиславъ“: търговски магазини, занаятчийски работилници, ханища и хотели. Основни училища въ участъка. Градска библиотека. Население по народностъ, вѣра и поминъкъ.

4. *Трети участъкъ.* Главни улици и площади. Забележителни сгради: градски часовникъ, театъръ, общинско управление, поща и телеграфъ. Градска градина. Стари и нови паметници. Турска махала. Български, турски и еврейски училища. Джамии. Католическа и протестанска черкви. Търговски магазини, работилници, печатници, аптеки и др. Народна банка, частни банки. Население по вѣра, народностъ и поминъкъ.

5. *Първи и втори участъкъ.* Гръцка, арменска и българска махали. Главни улици. Български и арменски училища. Училище за глухонѣми. Арменска черква. Стари гръцки черк-

ви. Синагога. Земледѣлска банка. Морска градина. Население по вѣра, народностъ и поминѣкъ.

6. *Около пристанището.* Гара, митница, складове, търговски магазини за продажби на едро, параходни агенции, хали за риба, житна борса.

7. *Добруджански кварталъ и м. Кокарджа.* Кога сж основани и защо. Лозовъ разсадникъ, държавна болница, казарми, търговско училище, гробища: български, гръцки, арменски, католически, протестански.

8. *Дамянова махала, Трошева махала, махала Максуда.* Кога сж основани, защо се именуватъ така. Керемидарници и тухларници, варджийници, мелници, тепавица. Население.

9. *Индустриаленъ кварталъ, Сесъ-Сезмесъ и Карантината.* Мѣстоположение, име, пѣтища. Кога и защо сж основани тия предградия. Фабрики: пивоварна, за памучни платове, за растителни масла, за сапунъ, бонбони, циментови издѣлия и др. Парни мелници. Работилници. Флотски казарми. Машинно училище.

Карантината като мѣсто за разходки на варненци.

10. *Общъ прегледъ на Варна.* а) Мѣстоположение, граници, разпредѣление.

Главни улици. Шосета. Забележителни обществени сгради.

б) Планъ на града: разглеждане, четене, ориентиране по него.

в) Климатъ — вѣтрове, валежи, температура на въздуха презъ четиритѣ годишни времена.

г) Население по народностъ: българи, турци, татари, арменци, евреи, гърци и др. Български и инородни семейства; обичаи въ тѣхъ.

д) Населението по вѣра: православни, католици, протестанти, мохамедани, израилтяни. Храмове: черкви, джамии, синагога. Митрополия, митрополитъ, свещеници, дякони, мюфтия, ходжа, равинъ.

е) Поминѣкъ на населението: занаятчи, търговци, работници, чиновници, лозари, градинари, рибари, моряци и др. Търговски магазини и складове, работилници и фабрики, банки.

ж) Просвѣта: училища, училищно настоятелство, градска библиотека, читалища, театъръ.

з) Грижи за беднитѣ и немощнитѣ: сиропиталище, старопиталище, безплатни ученически трапезарии.

и) Народно здраве: болници, амбулатории, лѣкари, фелдшери, санитарни агенти, аптеки и дрогерии.

к) Поща, телеграфъ, телефонъ.

л) Дружества: юнашко, скаутско, туристическо, спортни, колоездачно. „червенъ кръстъ“, въздържательно, ловджийко, акционерни търговски и кредитни.

Кооперации: потрѣбителни, производителни и кредитни.

м) Управление на града: община, общинско управление, общински съветъ, кметъ и помощници.

н) Общински имоти: електрическа централа, водопроводъ, канализация, мера, гори, лозови и овощни разсадници, градини, морски бани и др.

о) Полиция: градоначалство, градоначалникъ, полицейски участъци, пристави, стражари.

п) Войска: пѣхота, кавалерия, артилерия, флота; офицеръ, подофицеръ, войникъ, казарми.

11. *История на Варна.* а) Варна преди 20, 50, 100, 500, 1000, 2000 години — въвеждане въ миналото по регресивенъ пътъ. Старото име на града. Кога е основана стара Варна, нова Варна, най-нова Варна.

б) Паметници отъ ново време: въ градската и морската градина, на площада предъ катедралната черква.

Паметници и обществени сгради отъ турското робство: чешма-паметникъ предъ градския театъръ (отъ 1834 г.), чешми въ гръцката и турската махали, турския камененъ фортъ „Кадъръ-баба“, беглишки хамбари, старата българска черква „Св. Архангелъ Михаилъ“, стари черкви въ гръцката махала. Старини отъ византийско и римско време: римската кула до черквата „Св. Георги“ въ I участъкъ, каменни гробници въ двора на девическата и мъжката гимназия, развалинитъ на храма подъ „Джанаваръ-тепе“.

Аспаруховия окопъ (между тъкачната фабрика „Орелъ“ и пивоварната фабрика „Галата“).

в) Археологически музей. Археологическо д-во. Разглеждане на музея.

г) Легенди и предания за Джанаваръ-тепе, за петътъ Галатински могили, за езерото и пр.

IV. Варненска селсна околия.

Повърхнина, напояване, природни богатства, по-голъми села и общини, население, поминъкъ, пѣтища, релефъ и карта.

1. *На североизтокъ отъ Варна* — между морето и Добришкото шосе. Общини: Кестричъ, Ени-кьой, Дишбудахъ, Кьомюрлюкъ. Батовска рѣка и гора. Евксиноградъ, манастиръ „Св. Константинъ“, „Аладжа манастиръ“.

Съставна селска община. Кметъ, кметски намѣстници, секретаръ-бирникъ. Селско училище, селска поща.

2. *На северозападъ отъ Варна* — между Добришкото шосе и желѣзопѣтната линия Варна — Раздѣлна — Оборище. Общини: Гебедже, Рѣка Девня, Козлуджа, Николаевка, Ботево, Крумово, Сарж-гьоль, Аджемлеръ, Русларъ. Рѣки и езера: Рѣка Девня, Девненско езеро, Гебедженско и Варненско, Ботевска рѣка. Желѣзопѣтна линия и шосета. Красиви мѣстности: Дикили-ташъ („Побити камъни“ между Гебедже и Рус-

ларъ), Девненски извори, „Св. Марина“ (при Ботево). Девненските мелници, стъкларската фабрика при Гебедже.

3. *На юг отъ Варна* — между езерото, Стара-планина и морето. Общини: Галата, Яйла, Бѣла, Преселци, Аврентъ.

Стара-планина. Рѣка Камчия. Гората Лонгосъ. Трудово горско стопанство „Тича“. Шосета.

4. *Общъ прегледъ* и свързване на всичко учено за околията.

Околийско управление, околийски началникъ, мирови сждилища, околийски лѣкаръ, училищентъ инспекторъ, агрономъ, лесничей, бирници, земледѣлска банка, поща.

V. Провадийска околия.

1. *Градъ Провадия*: мѣстоположение, население, поминъкъ. Солень изворъ, соловарна. Старини.

2. *Общъ погледъ* върху околията: име, граници, повърхнина, напояване. Стара-планина. Рѣка Камчия, Провадийската рѣка, Султанларското и Синдѣлското блато. По-важни общински центрове: Синдѣлъ, Невша, Кюпрю-кьой, Ново-село, Девня, Куртъ-дере. Релефъ и карта.

Шосета, желѣзопѣтни линии. Отбелезване на релефа и картата.

Население по народност, вѣра и поминъкъ.

VI. Варненски окръгъ.

1. *Общъ прегледъ* и свързване на ученото за тритѣ околии: Варненска градска, Варненска селска и Провадийска. Релефъ и карта.

а) Граници и повърхнина: Добруджанско плато и Дели-орманъ, Варненска и Провадийска долина, Галатинско и Авренско плато, Стара-планина.

б) Напояване: Рѣка Камчия, Провадийска рѣка и рѣка Девня, Султанларско и Синдѣлско блато, Девненско и Гебеджанско езеро, Батовска рѣка, Ботевска рѣка, Черно-море.

в) Климатъ—вѣтрове, валежи, топлина и студъ по платата и низинитѣ презъ четиритѣ годишни времена.

г) Природни богатства: Лонгосъ, Батовска гора, Дели-орманъ; солни извори, рибно богатство.

д) Красиви мѣстности: Дикили-ташъ, долината на р. Камчия, Евксиноградъ, манастиръ „Св. Константинъ“, „Аладжа-манастиръ“, Девненските извори.

е) По-големии населени мѣста.

ж) Шосета: Добришко, Балчишко, Бургашко, Варна — Провадия, Провадия — Ново-село и др.

Желѣзници: Варна—София, Раздѣлна — Оборище, Синдѣлъ — Горенъ-Чифликъ.

з) Население по вѣра и народност.

и) Поминѣкъ на населението: земледѣлие, скотовѣдство, лозарство, градинарство, риболовство, занаяти, търговия и пр. По-важни индустриални заведения.

к) Банки: Народна, земледѣлска, популярна.

л) Просвѣта: училища, библиотеки, читалища, театъръ.

м) Народно здраве: болници, аптеки, околийски и участъкови лѣкари, фелдшери.

2. *Управление на окръжа.* а) Окръженъ управителъ, окръженъ съветъ и окръжна постоянна комисия.

б) Окръженъ съдъ.

в) Окръженъ училищенъ инспекторъ, окръженъ лѣкаръ, инспекторъ на труда, горски инспекторъ, данъченъ началникъ.

VII. България.

1. Съседни окръжи: Шуменски, Русенски, Бургазски. Другитѣ окръжи. Очертаване границитѣ на България. Разглеждане и четене картата ѝ.

2. По-важни планини, полета и градове.*)

3. Отечество, държава, народъ. Царъ, правителство, министри.

VIII. Отечественна история.

Учителтъ е разпредѣлилъ материала, както е народенъ въ програмата, но и тукъ той е вложилъ нѣщо свое, нѣщо оригинално. Преди да започне изучаването на отечествената история, той преговаря историята на родното мѣсто и по *регресивенъ* начинъ съ единъ уводенъ урокъ неусѣтно въвежда ученицитѣ въ далечното минало на България: „България

*) Поради недоглеждане на програмосъставителитѣ, тоя материалъ не е предвиденъ въ програмата по отечествознание за III отд. Той, обаче, трѣбва бездруго да се вземе, ако искаме поне отчасти ученицитѣ да разбератъ хода и смисълъта на историческитѣ събития, които ще се изучаватъ презъ второто полугодие. Иначе отечествената история ще „виси на въздуха“

При бъдещата промѣна на програмата цѣлиятъ материалъ по отечествена история отъ III отд. трѣбва да се прехвърли въ IV и да се постави следъ географията на Балканския полуостровъ и гражданското учение. За второто полугодие въ III отд. може да се предвиди географията на България въ она объмъ, въ който се изучава сега въ IV отд. Така материалътъ по отечествознание за дветѣ отдѣленне ще бѣде по-разумно, по-методично и по-целесъобразно разпредѣленъ. Сегашното му разпредѣление въ програмата не издържа дори и най-слаба критика. Театъръ на българската история е цѣлиятъ Балкански полуостровъ и земитѣ на северъ и североизтокъ отъ него. Безъ да се познава географията на тия страни, не могатъ да се разбератъ събитията изъ историята на първото и второто българско царство Затуй сега тя се учи въ първоначалното училище като прости приказки и губи своята образователна стойност. Грѣшката въ програмата трѣбва чакъ по-скоро да се поправи.

Б. Р.

преди 50, преди 500, преди 1000, преди 2000 години". Следъ това по *прогресивенъ* пжтъ излага историческитѣ събития, като започва съ живота на *тракитѣ* и *славянитѣ*. Навсѣкжде, дето има възможностъ, той е свързалъ отечествената история съ историята на родното мѣсто. Така, следъ урока за Аспаруха, той е поставилъ: „Аспаруховиятъ окопъ при Варна“, следъ урока за Крума — „Варна презъ времето на Крума“, следъ Калоянъ — „Обсадата на Варна отъ Калояна“, следъ Ив. Шишманъ — „Варна презъ времето на Добротича“, следъ падането на България подъ турска властъ — „Завладяването на Варна и Провадия отъ турцитѣ, легенди и предания“, „Петричъ-кале при Раздѣлна“, „Боятъ при Варна между полския кралъ Владиславъ и турцитѣ въ 1444 г., бойното поле между с. Пашакъой и езерото, Владиславова могила“.

IX. Преговоръ.

За м. м. май и юний е предвиденъ преговоръ на цѣлия минатъ материалъ. Дадено е пакъ подробно разпределение. Материалътъ не ще се преговаря по сжщия редъ, по който е преподаванъ, а ще се разглежда въ новъ редъ, отъ нови глѣдища. Географията и историята на *родното мѣсто* се преплитатъ и свързватъ съ географията и историята на *България* и взаимно се допълватъ и уясняватъ. Така напр., при преговора Варна не се разглежда само като околийски и окръженъ градъ, а и като пристанище на Северна България. Съ това се обяснява, защо градътъ толкова бързо е нарастналъ и забогатѣлъ: безъ Северна България той ще бжде едно село, безъ него Северна България ще бжде безъ прозорецъ. . .

Интересенъ е сжщо и преговоротъ на ученото за околията и окръга. Той не става само по картата и по бележнитѣ тетрадки. Въ разпределенио сж предвидени нѣколко екскурзии. Ще се пжтува, ще се наблюдава, ще се допълня ученото и ще се преговаря:

1) Варна—Гебежде: езера, езерна долина, стъкларска фабрика, Дикили-ташъ.

2) Варна — Раздѣлна — Девня: Девненски извори, рѣка, езеро, мелници, хълмоветѣ около Девня, селско. общинско управление, римски гробници, „Петричъ-кале“ при Раздѣлна.

3) Варна — Провадия: Синдѣлско и Султанларско блато, Провадийска рѣка, соловарна, Провадийски скали, старини.

4) Варна — Синдѣлъ — Горенъ-чифликъ: Камчия, Камчийска долина, Стара-планина, горско трудово стопанство „Тича“, минераленъ изворъ въ Синдѣлъ.

5) Варна — с. Бѣла съ параходъ: Брѣгова линия, носове, заливи, Стара-планина, носъ Емине, каменова глина мина.

6) Варна — Аладжа манастиръ : Евксиноградски дворецъ, манастиръ „Св. Константинъ“, детски санаториумъ, „Аладжа манастиръ“.

7) Варна — Каспичанъ — Плиска (Абоба).

Чета тоя планъ, и съмнение гложди мисълта ми:

— Ще може ли учителятъ да го осъществи, или ще си остане само едно хубаво пожелание? Отде ще намѣри той нужнитѣ сръдства да уреди проектиранитѣ екскурзии? И ако го осъществи, ще могатъ ли да участвуватъ въ тѣхъ всички деца отъ отдѣлението? . . .

На тия въпроси, когато дойде да си вземе разпредѣлението, учителятъ отговори:

— Всичко е предвидено, всичко е пресмѣтнато. Още отъ сега всѣки ученикъ знае, колко екскурзии ще направимъ, и колко пари и какви нѣща ще трѣбватъ за тѣхъ всѣкому. Нашата *ученишка кооперация* образува „фондъ за екскурзии“. Децата се надпреварватъ да спестяватъ паритѣ, които получаватъ отъ родители и роднини, и да ги внасятъ въ фонда. Въ часоветѣ по рѣчна работа и у дома си тѣ плетатъ отъ лико и шиятъ отъ платъ пѣтнишки чанти и торби. . . . И да видите, съ какво усърдие, съ каква радостъ работятъ! Всички се готвятъ, броятъ днитѣ, чакатъ съ нетърпение да мине зимата, за да тръгнемъ. . . .

Фондътъ ще се засили и съ суми, добити отъ забавитѣ, които ще дадемъ презъ празниците, и отъ предметитѣ, които ще продадемъ отъ нашитѣ изложби по рѣчна работа. Съ тѣхъ ще платимъ пѣтнитѣ разноски на беднитѣ ученици, и цѣлото отдѣление ще участвува въ екскурзиитѣ. . . .

— Прекрасна мисълъ! Великолепна идея! Пожелавамъ ви отъ все сърце да я осъществите напълно! . . . Само така, по тоя пѣтъ, нашитѣ ученици ще опознаятъ и обикнатъ родната земя, ще се научатъ да ценятъ нейнитѣ красоти и богатства и, когато порастнатъ, нѣма да се чувствуватъ като чужденци въ нея. . . .

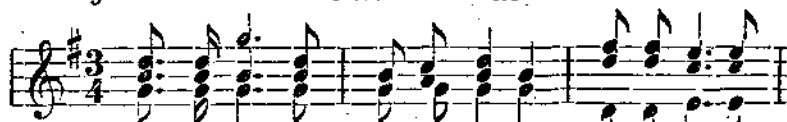


Ап. Кръстевъ—Варна.

Пѣсни за родината.

Allegro.

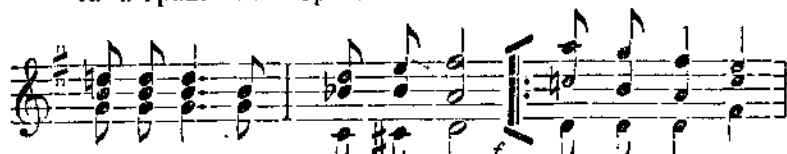
1. Татковина.

*mf* Ху-ба-ва си, тат-ко-ви-но, и-ме слад-ко,

зе-мя рай! сърце мла-до и не-ви-но за тебъ трепка,



та и-грай. та и-грай. Ми-ли-ми сж пла-ни-ни-тъ



и на се-веръ и на югъ: дра-ги ми сж



рав-ни-ни-тъ, на-бра-зде-ни с'на-ши плугъ.

Хубава си, татковино, —
име сладко, земя рай!
сърце младо и невинно
за тебъ трепка, та играй.

Мили ми сж планинитъ
и на северъ, и на югъ:
драги ми сж равнинитъ,
набраздени съ нашия плугъ.

На уста ми сладка дума
ще да бжде този кжтъ,
дето Дунавъ, Вардаръ, Струма
и Марица си текатъ.

Доръ на небе ясно слънце,
доръ на очи свѣтъ, животъ,
ще обичамъ азъ отъ сърце.
тазъ земя и тозъ народъ.

П. Р. Славейковъ.

2. Родино мила.

Живо.

p Зо-ра се сип-ва, съм-ва се,
 Лю-бенъ изъ пор-ти из-ли-за,
f на гур-бетъ Лю-бенъ о-ти-ва
p в'да-леч-на пус-та чуж-би-на.

Зора се сипва — съмва се,
 Любенъ изъ порти излиза,
 на гурбетъ Любенъ отива
 въ далечна пуста чужбина.
 Като изъ пжтя вървѣше,
 съсъ тънка свирка свирѣше;
 свирка му свири говори:
 „Родино, земя хубава,
 прощавай, безъ менъ оставай!
 Азъ си, родино, отивамъ
 на гурбетъ въ пуста чужбина.
 Дано ми Господъ помогне,
 пакъ въ тебе да се завърна,
 да се нагледамъ, нарадвамъ
 на твойтъ поля широки,
 на планинитѣ високи,
 на твоитѣ води студени,
 на твойтъ гори зелени!

А. Илиевъ.

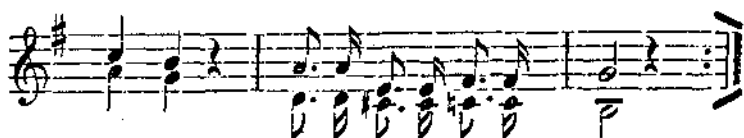
3. Родна речь.

Moderato.

Род-на речь, о- май- на слад- ка,



що звучи навредъ край менъ, речь на ма-ма и на



тат-ка, речь, що мълва всѣки день.

Родна речь, омайна сладка,
 що звъни навредъ край менъ,
 речь на мама и на татка,
 речь, що мълва всѣки день.

Тя звънти, когато пѣя,
 въ радостни игри еhti,
 вечеръ приказки на нея,
 баба тихо ми реди.

Ранъ-Босилекъ.

Яп. Друмевъ — София.

Пеперуда.

(Игра съ пѣсень и мимика).

Като ржченица.

Муз. Ал. Кръстевъ



1. Азъ съмъ малка, бър-за, лу-да и иг-ри-ва

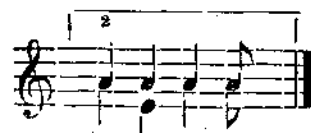
2. „ „ цвѣте съ крил-ца, ти-чай-те по



пе-пе-ру-да менъ де-ца, тамъ по соч-ни-



тѣ ли-ва-ди, изъ тре-ви-тѣ крехки млади



крехки млади.

Азъ съмъ малка, бърза, луда
и играва пеперуда,
азъ съмъ цвѣте съ крилца,
тичайте по менъ, деца.
Тамъ по сочнитѣ ливади
изъ тревитѣ крехки, млади —

всички съ радостъ, като знаемъ,
„криенца“ да играемъ.
Задъ тревица или цвѣте
ще се крия, вие търсете,
който първи ме открие,
той цвѣтчето ще добие.

Елиинъ Пелинъ.

Игра и мимика.

Децата сж наредени въ кръгъ едно задъ друго.

I куплетъ. На думитѣ: „малка, бърза, луда“, децата клѣкатъ, свиватъ се, за да дадатъ видъ, че сж малки, свиватъ ржцетѣ си отъ страни до очитѣ, като показватъ само палеца на всѣка ржка. При думитѣ: „И игрива пеперуда“ — изправятъ се, танцуватъ стѣпки на ржченица, а ржцетѣ си повдигатъ въ страни, като ги люлѣятъ надолу-нагоре, за да представятъ движението на крилцата на пеперудата — до думата „крилца“. При думитѣ: „тичайте по менъ деца“ — навеждатъ се напредъ, поставятъ ржцетѣ назадъ, опрѣни въ трупа, и бѣгатъ съ малки бързи ритмични стѣпки, като чели гонятъ нѣкого. На думитѣ: „Тамъ по сочнитѣ ливади“ — се изправятъ и съ стѣпки на ржченица всички се събиратъ къмъ срѣдата на кръга, като посочватъ съ дѣсната ржка „сочнитѣ ливади“ съ едно движение водоравно отъ лѣво къмъ дѣсно. На думитѣ: „Изъ тревитѣ крехки, млади“ — танцуватъ ржченица на мѣсто и движатъ дѣсната си ржка отъ долу нагоре, за да прееставятъ „тревитѣ крехки, млади“.

II куплетъ. На думитѣ: „Всички съ радостъ, като знаемъ“ — децата танцуватъ ржченица въ кръгъ и плѣскаатъ съ ржце — изразяватъ „радостъ“. На думитѣ: „Криеница да играемъ“ — свиватъ ржцетѣ си при гърдитѣ и се навеждатъ единъ пжтъ въ дѣсно и втори пжтъ въ лѣво — движение, което изразява „Криеница“. На думитѣ: „Задъ тревица или цвѣте ще се скрия, вие търсете“ — клѣкатъ и се свиватъ, като чели се криятъ, а при думитѣ: „който първи ме намѣри“ — изправятъ се и танцуватъ на мѣсто, като движатъ дѣсната си ржка напредъ и надолу и показватъ съ показалеца си „пеперудата“. На думитѣ: „Той цвѣтчето ще добие“ — вдигатъ дѣсната ржка водоравно напредъ съ свити прѣсти, като чели поднасятъ цвѣтчето, и танцуватъ напредъ.

Основната стѣпка въ играта е „ржченица“.

Ант. Борлаковъ.

Череша.

Въ градината. 1. Черешитѣ въ градината сж укичени съ цвѣтове. Още отъ далечъ се бѣлѣятъ. Отъ тѣхъ тихиятъ пролѣтентъ вѣтрецъ носи приятна миризма. Погледнете — рояци пчели бръмчатъ наоколо, влизатъ отъ цвѣтъ въ цвѣтъ. — Какъ ли сж намѣрили тѣ цвѣтоветѣ? — Тѣ ги виждатъ и ги подушватъ по миризмата.

2. Да разгледаме едно клонче съ цвѣтове. — Тукъ има дръжки съ цвѣтове — тукъ 5, тукъ 3. Цвѣтоветѣ не сж прѣснати единъ по единъ, а сж събрани по нѣколко на едно

мѣсто. Защо ли сж събрани така? — Ако бѣха прѣснати, не щѣха да се забелязватъ отдалечъ, и пчелитѣ по-мѣчно щѣха да ги намиратъ.

— Вземете единъ цвѣтъ и го разгледайте!

— Що забелязвате най-отдолу на цвѣта? — 5 зелени листца, подгънати навънъ. — Тѣ образуватъ *чашиката* на цвѣта. — После? — Има 5 бѣли листца. — Тѣ сж *венчето*. — Откъснете венечнитѣ листца! — Що остана? — *Тичинки*. — Препройте ги! — Колко сж? — Много. — За какво ли служатъ тичинкитѣ на черешата?

— Въ тѣхъ се образува прашецъ, който опрашва *пестика*. — Отъ какви части се състои пестикътъ? — Отъ плодникъ, стълбче и муцунка. — Какъ се опрашва? — Тичинковиятъ прашецъ пада на *муцунката*. — Ето я! Откъснете тичинкитѣ, като внимавайте да запазите муцунката! — Къде е закрепена тя? — На *плодника*. — Извадете плодника съ муцунката! — Това е *пестикътъ*. Той прилича на бутилка, на шишенце. — Разкъсайте го! — Вжтре има малка *семенна пжпка*. — Отъ нея ще се образува костилката на черешата.

— Какъ ли ще се превърне семенната пжпка въ костилка? — Като падне тичинковиятъ прашецъ върху муцунката. — Прашецътъ въ тоя цвѣтъ не може самъ да падне върху муцунката, защото тя стои по-високо отъ тичинкитѣ. — Пчелитѣ пренасятъ праха. — Какъ? Разкажи! — Пчелитѣ отиватъ за медъ. Тѣ се допиратъ до тичинкитѣ, и по тѣлото имъ се полепя прашецъ. Като влизатъ въ други цвѣтове, прашецътъ отъ тѣлото имъ пада върху муцункитѣ.

— Дали, наистина, има медъ въ черешевитѣ цвѣтове? Куснете цвѣтното дъно! — То сладни.

3. Освенъ цвѣтове, по клонкитѣ забелезваме и листа. Разгледайте единъ листъ! — Той е продълговатъ, заостренъ и покрая назъбенъ. — Какъ стоятъ сега листата? — Тѣ сж изправени. Двеѣ половини на всѣки листъ сж долепени. — Попипайте ги! — Отгоре сѣкашъ съ намазани съ воскъ, съ лепило. — Погледнете опашкитѣ имъ! Сравнете ги съ опашкитѣ на цвѣтоветѣ!

— Опашкитѣ на листата сж по-къси отъ опашкитѣ на цвѣтоветѣ. — Защо листата сж така малки? Защо дръжкитѣ имъ сж така къси? — Ако бѣха голѣми, тѣ щѣха да закриватъ цвѣтоветѣ, и тия не биха се виждали.

— Защо ли пкъ двете половинки на всѣки листъ сж долепени една до друга и сж намазани съ лепкаво вещество?

— То предпазва листата отъ дъжда. Като паднатъ дъждовни капки върху листа, тѣ не могатъ да се задържатъ, а се плъзгатъ надолу. Ако воднитѣ капки останатъ върху младитѣ листа, презъ нощта може да замръзнатъ и да повредятъ листата. Лепкавото вещество пази листата и отъ изсъхване. Ние знаемъ, че презъ листата се изпарява вода. Ако се изпари всичката имъ вода, листата ще изсъхнатъ.

Но лепилото пречи да се изпарява всичката вода. Ние можем да се уверимъ, че това е така, съ опитъ. Ето какво ще направимъ: ще разгънемъ нѣколко листа и ще изтриемъ съ плонка лепилото на листата. Следъ нѣколко дена ще дойдемъ пакъ тукъ да видимъ, какво е станало съ тия листа.

4. Черешата се отличава отъ растенията, за които учиме до сега, и по стѣблото. То е високо, дебело, яко. Тя е *дърво*. Отъ земята до клонитѣ стѣблото се казва *дънеръ*. Клонитѣ образуватъ *короната* на дървото. Отстъпете нѣколко крачки назадъ и погледнете короната на черешата! Тя прилича на калпакъ.

— Да разрѣжемъ едно клонче и да го разгледаме. — Що забелязвате? — Отгоре клончето е покрито съ кора. — Обелете кората! — Подъ нея стои друга „кора“... конци... излиза сокъ. Това е *ликото* на дървото, Махнете ликото! — Вжтре остава *дървесината*.

— За какво ли служи кората, ликото и дървесината на дървото? — Кората покрива дървото и го пази отъ студъ и горещина.

По ликото пкъ върви сокътъ на дървото. Сокъ има и по външната частъ на дървесината! Къмъ срѣдата дървесината е по-суха.

— Дървесината пкъ крепи цѣлото дърво, както коститѣ крепятъ тѣлото на нѣкои животни.

5. По клонитѣ и дънера на черешата тукъ — таме забелязваме клей. Клеятъ излиза отъ малки пукнатини. Той запушва пукнатинитѣ и не пуска да влиза вода въ дървото. Защо? — Ако водата влѣзе вжтре, дървото ще загние. Клеятъ предпазва дървото отъ загиване.

— На нѣкои мѣста кората се лющи. Дръпнете тоя край на кората! Тя се отдѣля въ видъ на ивица около дънера, а не отгоре — надолу. Подъ старата кора има нова.

— Защо ли се напуква и се отдѣля така кората на черешата?

— Дървото расте, надебелява и не може да се побере въ старата кора, затуй тя се напуква и пада.

6. За черешата ще говоримъ и въ училището. Нека вземемъ нѣколко клончета съ листа и цвѣтове и една-две ивици отъ кората.

— Вижте тукъ сж поникнали малки черешки. Кога ли сж поникнали? — Да извадимъ една и да я занесемъ въ училището.

Въ училището. — Вчера разгледахме черешата въ градината. За кои части на черешата говорихме тамъ?

— За цвѣтоветѣ.

— За листата.

— За стѣблото.

— Най-напредъ ще разкажете какъсо, що научихте за цвѣтоветѣ. Вземете по единъ цвѣтъ въ ржка. Разгледайте

го и си припомнете, какво ще разказвате. (Пауза, докато учениците обмислят).

— Г., разкажи! Другите ще го поправят, когато свърши разказа си. Ако е забравил, нещо, ще го допълнят.

— Цвѣтоветѣ на черешата сж събрани по нѣколко на едно мѣсто, за да ги виждатъ пчелитѣ. Всѣки цвѣтъ има чашка, венче, пестикъ и тичинки. Чашката се състои отъ петъ зелени листца. Въ нея стои венчето; то е направено отъ бѣли листца. Тичинкитѣ сж много. Пестикътъ стои въ дъното на цвѣта. Той прилича на бутилка. Цвѣтоветѣ издаватъ приятна миризма, за да примамватъ пчелитѣ.

— Б., нарисуй на черната дѣска всичко, което разказва Г!

— Какъ се опрашватъ цвѣтоветѣ?

— Разкажи И!

— Пчелитѣ подушватъ цвѣтоветѣ и отиватъ да събиратъ медъ и прашецъ. Медътъ се намира въ дъното на цвѣта. Тѣ влизатъ въ единъ цвѣтъ, после въ другъ, въ трети. Така обикалятъ много цвѣтове и пренасятъ съ тѣлото си прашеца отъ тичинкитѣ върху муцункитѣ.

— Защо е потрѣбно пчелитѣ да пренасятъ прашеца отъ единъ цвѣтъ на другъ, когато всѣки цвѣтъ има и тичинки и муцуни? Прашецътъ може да падне самъ върху муцункитѣ, като се понаведатъ цвѣтоветѣ. Разгледайте тичинкитѣ и муцункитѣ на цвѣтоветѣ, които държите въ ржка; тѣ ще ви кажатъ това, за което питамъ. Що забележавате? — Тичинкитѣ на едни цвѣтове вече сж увѣхнали, прашниците имъ сж празни, муцункитѣ сж още зелени; на други цвѣтове сж увѣхнали, а тичинкитѣ сж още пълни съ прашецъ; тѣ сега разтварятъ прашниците си. — Така е у повечето цвѣтове. Въ единъ и сжщъ цвѣтъ тичинкитѣ и муцункитѣ не узрѣватъ изведнажъ: ако тичинкитѣ узрѣятъ, муцункитѣ сж още зелени, или наопъки, ако муцункитѣ узрѣятъ, тичинкитѣ още не сж разтворени.

— Въ единъ цвѣтъ муцункитѣ не могатъ да се опрашватъ отъ тичинковия прашецъ на сжщия цвѣтъ; трѣбва да се пренесе върху тѣхъ прашецъ отъ други тичинки, които вече сж узрѣли.

Затуй сж потрѣбни пчели.

— Що ли става, когато прашецътъ падне върху муцункитѣ? — Отъ всѣка прахолинка пораста тѣничка, много тѣничка тржбичка. (Учителътъ рисува).

Една отъ тия тржбички прониква презъ стлѣбчето и достига до семенната пжпка. Следъ туй вече семенната пжпка се превръща въ семе. Това се нарича *оплодяване*. Ако тржбичката не достигне до семенната пжпка, оплодяването не става; семенната пжпка не се превръща въ семе.

Схващане — **надписъ**: Какъ се опрашватъ и оплодяватъ плодниците.

— Следъ оплодяването венчето, чашките и тичинките опадватъ. — Защо? — Тѣ не сж потрѣбни. — Тѣ сж извършили вече своята работа. Оставагъ само малки плодове — черешки. Тѣ растатъ бърже, и прѣзъ май или юний узрѣватъ. Вие сте виждали узрѣли череши. Каква боя иматъ тѣ? — Жълта, алена или тъмно-жълта.

— Вътрешната частъ на плода е месеста, мека, сочна и сладка. Въ нея стои яка костилка. Ето нѣколко костилки. Да разчупимъ една. Въ нея има ядка. — Куснете я! — Горчи. — За какво ли служатъ костилките? — Съ тѣхъ черешата се развѣжда. — Какъ? — Когато падне въ почвата, костилката се разпуква, и отъ ядката пониква млада черешка.

— Азъ съмъ виждалъ млади черешки. А вие? Къде? Кога?

— Вчера ние намѣрихме поникнали черешки около старата череша.

— Ако всички костилки паднатъ подъ дървото, тѣ ще поникнатъ нагъсто и ще се задушатъ, пъкъ и старото дърво ще имъ държи сѣнка. . .

— Това не се случва, защото хората обиратъ черешитѣ. Защо? — Да ги ядатъ.

— Не само хората, но и нѣкои животни ядатъ узрѣлитѣ плодове на черешата. Кои? — Врабцитѣ, скворцитѣ, врънитѣ и др. Тѣ поглъщатъ плодоветѣ, заедно съ костилките.

— Костилките не могатъ да се смелятъ въ стомаха имъ, и птицитѣ следъ нѣколко часа ги изхвърлятъ. Така птицитѣ, безъ да щатъ, разсѣватъ надалечъ семената на черешата.

— Ако плодоветѣ имаха само костилки безъ мека сочна частъ, нито хората, нито животнитѣ не щѣха да ги ядатъ. Всички костилки щѣха да падатъ подъ дървото.

— Отде ли птицитѣ научаватъ, че черешитѣ сж узрѣли? Тѣ познаватъ това по боята на плодоветѣ. — Съ хубавата алена, жълта или тъмночервена боя черешитѣ обаждатъ на животнитѣ и хората, че сж узрѣли.

Схващане — надписъ: Плодоветѣ на черешата.

— Остава още да разкажемъ за листата и стѣблото. Най-напредъ за листата! Разкажи П.!

— Листата сж дългнести и по края назъбени като пила. Приличатъ на яйце. — Такива листа се казватъ *яйцевидни*. Повторете!

— Тѣ се развиватъ заедно съ цвѣтоветѣ. Докато сж млади, биватъ сгънати надлъжъ и изправени.

Дветѣ имъ половинки сж слепени съ лепкаво вещество. То ги запазва отъ изсъхване.

— В. нарисуй на черната дъска единъ черешовъ листъ!

— Листата иматъ дълги опашки. Защо? — Въ вѣтровито време листата се обръщатъ къмъ оная страна, къмъ която духа вѣтърътъ,

— Ако нѣмаха опашки и не можеха да се обръщатъ, силниятъ вѣтъръ щѣше да ги разкъсва, както разкъсва хартията на закнижения прозорецъ. Въ дъждовно време едритѣ капки блѣскаатъ силно листата. Ако листата стоятъ неподвижно, капкитѣ ще ги пробиватъ. Ала тѣ се навеждатъ, и дъждовнитѣ капки се стичатъ надолу.

Схващане — надписъ: Листата на черешата.

— Вчера разгледахме и стъблото на черешата. Разкажи за него!

— „Стъблото на черешата става високо, право и дебело, Клонитѣ образуватъ корона. Тя прилича на калпакъ. Отвѣнъ стъблото е покрито съ гладка кора. Тя се лющи на ивици. Когато се нарани, стъблото изпуска клей. Той предпазва дървото отъ загниване.

— Какви други части, освенъ кората, има стъблото? — Разкажи В! Показвай тия части на това клонче!

— Подъ кората стои ликото, а задъ него — дървесината. Дървесината крепи дървото. По ликото и външната частъ на дървесината тече сокътъ на дървото.

— Ще разгледаме по-добре, какъ е направена дървесината. Ето частъ отъ дебелъ черешовъ клонъ, гладко отръзанъ. Дървесината му се състои отъ нѣколко колелца. Разрѣжете напрѣки клончетата, които държите, и разгледайте, дали и тѣ иматъ такива колелца. Пребройте колелцата! — Моето има четири колелца. — Моето има шестъ колелца. И. т. н.

— Всѣка година въ дървесината се образуватъ по две колелца: едно по-светло и друго по-тъмно. По тия колелца можемъ да познаемъ, на колко години е всѣки клонъ.

— Моето клонче е на една година. — Моето е на две години. И. т. н.

Схващане — надписъ: Стъблото на черешата.

Общо схващане.

А. Ревалитулация.

1. Цвѣтоветѣ на черешата.
2. Какъ се опрашватъ и оплодяватъ.
3. Плодове.
4. Листа.
5. Стъбло.

Б. Повторение въ новъ редъ.

1. Какъ черешата привлича насекомитѣ.
2. Какъ се оплодява.
3. Какъ разсѣва семената си.
4. Какъ се запазва отъ загниване.
5. Какъ листата се пазятъ отъ изсъхване, отъ вѣтра и дъжда.

В. Схващане въ нова форма.

1. Историята на една черешка.
2. Какъ една врана постъпа череша срѣдъ полето.

Други теми: 1. Какъ е опитомена черешата. 2. Какъ човѣкъ е развъдилъ разни видове череши.

Рисуване и моделиране:

- 1) отдѣлни плодове, 2) клончета съ плодове и листа.

Ант. Борлановъ.

Паякъ.

(Материалъ за разработка).

1. — Вчера въ градината разгледахме мрежата на паяка. Тя бѣ разпъната между две клончета на младата ябълчица. Цѣлата мрежа приличаше на голѣмо колело. (Да се нарисова). Въ срѣдата стоеше паякътъ; той имаше на гърба си кръстъ, затова го нарекохме *кръстоносецъ*. Ние хвърлихме нѣколко книжки въ паяжината. Паякътъ веднага тръгна къмъ тѣхъ. Той стѣпяше отъ жица на жица. Дойде до книжкитѣ и започна да ги спуска на земята.

Когато го побутнахме съ пръчица, бързо избѣга и се скри подъ единъ листъ. Бутнахме го пакъ. Той започна да се спуща надолу по една жица, която излизаше отъ коремчето му. Слѣдъ малко пѣкъ захвана да се повдига нагоре.

Вие сте виждали и на други мѣста паяци, като тоя въ градината. — Единъ паякъ бѣше изплелъ мръжа на нашия *прустъ* между единъ стѣлбъ и една греда.

— Въ нашия оборъ има много паяжини изъ кѣтоветѣ.

— Защо ли паякътъ плете мрежи по тия мѣста? Тамъ има лѣте много мухи и комари. Съ паяжината той ги лови. — Какъ ги хваща, вие сте виждали. — Хвърка мухата и, безъ да забележи, блъсне се въ паяжината и се заплете. Маха крила, бръмчи, дърпа се, ала напразно: колкото повече се движи, толкова повече се заплита. Цѣлата мрежа се разклаща. Паякътъ усѣща това, и отива право къмъ уловената муха; убива я, омотава я съ паяжина, завлича я въ скривалището си и тамъ изсмуква кръвта ѝ. — Веднажъ въ една паяжина се хвана оса, паякътъ отиде при нея, но не я уби, а скъса жицитѣ и я пусна. Защо ли? — Може би, той се бои отъ жилото на осата?!

2. Паякътъ свободно върви по мрежата си, безъ да се заплита въ нея. Защо ли? — Краката му сж дълги и тънки, та когато върви, тѣлото му не се допира до паяжината. — Да ги разгледаме. Тѣ сж осемъ, Четиритѣ сж насочени напредъ къмъ главата, а другитѣ четири — назадъ. На края

сж нажбени като гребенчета. Това му помага да се задържа лесно на паяжината.

Краката сж заловени на предната частъ на тѣлото. Тамъ гърдитѣ и главата не се различаватъ, както на пчелата. Тѣ сж срастнали, затуй тая частъ се казва *главогърда*.

Отпредъ на главогърда има осемъ изпъкнали лъскави точки. Тѣ сж очитѣ на паяка. Съ тѣхъ той може да гледа на различни страни и да вижда хванатия ловъ. На заострената частъ на главогърда се намиратъ устата. Отдолу въ нея стоятъ двѣ челюсти, извити като рогчета. Прѣзъ върха имъ паякътъ изпуска отрова. Когато се хване въ мрежата муха, той отива, забива челюститѣ си въ нея, излива капка отрова и я умъртвява.

— За главогърда е заловено и коремчето; то е много по-голъмо и по-дебело отъ главогърда. Въ края на коремчето се намиратъ нѣколко издигнати топчици. Тѣ се казватъ *брадавички*. Прѣзъ тѣхъ паякътъ изпуска лепкавъ сокъ, който на въздуха се втвърдява и се точи на тънки жички.

3. — Какъ ли прави мрежата си отъ жичкитѣ? — Най-напредъ избира мѣсто, дето има мухи и дето не духа вѣтръ. Защо? — Слѣдъ туй обтѣга една жица между две дървета или два клона, дето иска да направи мрежата си. Той натиска брадавичкитѣ до предмета, на който седи, и залепя така нишката, която излиза отъ брадавичкитѣ. После се отпуска надолу. Отъ брадавичкитѣ му се точи нишка. Паякътъ увисва на нея и започва да се люлѣ, докато достигне съседно дърво или клонче; хваща се съ краката за него и залепя другия край на нишката (рисунка). Отъ тамъ паякътъ сжщо така обтѣга друга нишка къмъ първото дърво. Между двете нишки и първото дърво се образува тригълникъ.

Следъ туй съединява тия нишки съ други две, отъ които едната стои близу до върха, а другата — до основата на тригълника. Така паякътъ приготвя рамката на мрежата си. Напрѣки презъ рамката протѣга една жица. Отъ срѣдата на тая жица обтѣга други жици на различни страни като спицитѣ на колело. Свърши ли туй, съединява спицитѣ съ други нишки, и мрежата е готова.

— Обикновено паякътъ обтѣга отъ мрѣжата до нѣкое кѣтче, дето се крие той, една нишка. Щомъ се замърда мрежата, размърдва се и тая нишка. По това той познава, че се е хваналъ ловъ. Тогава излиза отъ скривалището си и отива къмъ уловената плячка.

4. — Защо ли паякътъ повече стои въ скривалището си? — Той се бои да не бжде забелязанъ отъ враговетѣ си. Подъ листата на дърветата или въ тъмното кѣтче мжно се забелязва, понеже тѣлото му има тъмно-кафявъ цвѣтъ. Когато види опасностъ, той се спуска на тънка нишка и виси въ въздуха. Закачатъ ли го тогава, бърже се издига нагоре, като намотава нишката на краката си. Ако падне

на земята, той се преструва на мъртъвъ, докато мине опасността.

5. — Кои ли сж враговетѣ на паяцитѣ? — Птичкитѣ. — Да, нѣкои птички ядатъ и паяци. Но най-голѣмитѣ имъ врагове сж едни особени *оси*. Вие сте ги виждали лѣте. Тѣ иматъ дълго, тънко тѣло. Коремчето имъ е заловено за гърдитѣ съ тънка, черна жица. . . Тѣзи осии се казватъ стенни. Тѣ си правятъ гнѣзда отъ калъ по стенитѣ сжщо като ластовичитѣ гнѣзда, само че много по-малки.

Презъ миналото лѣто такива гнѣзда бѣха направили и въ моята кухня. . . Гледамъ единъ денъ на стената, до самия таванъ, налепени четири топки отъ изсѣхнала калъ, голѣми колкото малки ябълки, а до тѣхъ две половинъ топки отъ прѣсна калъ. . . Гледамъ и се чудя: кой ли ги е направилъ? . . . Но скоро разбрахъ: презъ отворения прозорецъ на кухнята долетѣха две стенни осии, кацнаха на недовършенитѣ топки, сложиха по топчица калъ и пакъ изхвъркнаха навънъ. . .

Откъртихъ отъ стената изсѣхналитѣ топки и ги разрѣзахъ. И ето какво видѣхъ: въ срѣдата на всѣка топка имаше кухня, голѣма колкото орѣхъ. Всички кухня бѣха напълнени съ малки паяци: тѣ бѣха живи, но полумъртви — не можеха да се движатъ. Оситѣ, като ги ловятъ, забиватъ жилото си въ тѣхъ и ги омайватъ, опояватъ. . .

— Защо ги събиратъ въ гнѣздата си?

— Въ едното гнѣздо до паяцитѣ наоколо бѣха наслагани бѣли яйца, колкото просено зърно; въ другитѣ гнѣзда имаше бѣли червейчета — едни по-голѣми, други по-малки. Тѣ ядѣха отъ паячетата. . . Това сж децата на стеннитѣ осии. . . Още преди да се излупятъ, майкитѣ се погрижватъ за храната имъ: събиратъ имъ паяци. — Защо ли не убиватъ паяцитѣ, а ги омайватъ само? — Ако паяцитѣ сж мъртви, тѣ ще се виришатъ и ще загниятъ въ гнѣздото. . .

6. Цѣло лѣто паякътъ намира достатъчно храна. Щомъ дойде есенъта, мухитѣ и комаритѣ измиратъ. За паяцитѣ не остава храна, и много отъ тѣхъ, особно по-старитѣ, измиратъ. Младитѣ паяци се скриватъ подъ мѣха, въ пукнатинитѣ на дърветата, подъ камънитѣ и другаде; тамъ прекарватъ цѣла зима.

Прѣди да умратъ, женскитѣ паяци оплитатъ малки торбички, голѣми колкото грахово зърно, и въ тѣхъ снасятъ дребнички яйчица. Ето нѣколко такива торбички. Разгледайте ги! — Въ торбичкитѣ не може да влѣзе ни студъ, ни влага. — Какво значение има това? Напролѣтъ отъ яйцата се излупватъ малки паячета. Вие сте ги виждали. Кжде? Кога? Тѣ се разпрѣсватъ на различни страни и хващатъ мухи и комари.

7. — Много хора се гнусятъ отъ паяцитѣ. Тѣ ги считатъ за вредни животни. Вѣрно ли е това?

Проститѣ хора сж измислили различни приказки за паяка. — Казватъ, че когато се спусне паякъ отъ тавана въ кѣщи, гостъ щѣлъ да дойде. Ако паякътъ е черенъ, гостътъ щѣлъ да бѣде черноокъ; ако е жълтеникъвъ или кафявъ, гостътъ щѣлъ да бѣде русъ.

-- Нѣкои хора пъкъ вѣрватъ, че паякътъ може да предсказва, какво ще бѣде времето. Ако той плете мрежа, казватъ тѣ, ще настанатъ тихи топли дни. Ако кѣса жицитѣ, които държатъ рамката на мрежата, ще настѣпи лошо врѣме. Това донѣкъде е вѣрно: паякътъ не работи, когато наближи буря или дѣждъ. Той усѣща понѣкога нѣколко часа по-рано, кога ще настѣпи лошо време.

8. Ние разгледахме до сега само единъ паякъ — кръстоносецътъ. Въ стаитѣ, избитѣ, плѣвнициитѣ, оборитѣ и другаде се срещатъ и други паяци. Тѣхната мрежа не е така красиво изплетена, както мрежата на кръстоносеца.

Има паяци, които живѣятъ на полето въ дупки, изкопани въ земята. Нѣкой отъ тѣхъ не ловятъ съ мрежа, а гонятъ плячката си.

— Паяжината, освенъ за ловъ, служи и за друго на паяцитѣ. Пролѣтъ и есенъ вие сте виждали, какъ изъ въздуха летятъ паяжини и се полепятъ по дърветата, храститѣ и тревитѣ. На края на хвърчащитѣ паяжини стоятъ малки паячета. Съ паяжината тѣ пѣтуватъ отъ едно мѣсто на друго.

Малкитѣ паяци се изкачватъ на нѣкой високъ предметъ (дървце, трева), натискатъ коремчетата си ъ предмета и изпускатъ жици. Следъ туй повдигатъ коремчетата си нагоре, като се опиратъ на преднитѣ си крака, и така точатъ паяжина. Вѣтрътъ повдига нишкитѣ, заедно съ паячето, и ги понася. Тѣ летятъ въ въздуха, докато срещнатъ по пѣтя си дърво, храстъ или другъ нѣкой предметъ, ъ който се залепятъ.

Общо схващане:

1. Мѣстожителство на паяка.
2. Какъ плете мрежата си.
3. Храна.
4. Тѣлото му.
5. Неприятели.
6. Малкитѣ паячета.
7. Повѣрия за паяка.
8. Какъ паяцитѣ пѣтуватъ отъ едно мѣсто на друго.

ИЗЪ УЧИЛИЩЕТО И ЖИВОТА.

(Вести и бележки).

Училищни реформи въ Дания. Министъръ на народната просвѣта въ Дания е г-жа *Нина Бангъ*, известна деятелка въ женското освободително движение. Тя е първата жена — министъръ въ Европа. Още презъ миналата година г-жа Бангъ изработи подробенъ планъ за широки и смѣли преобразования въ учебното дѣло на своето отечество. Нейниятъ проектъ възбуди оживени разисквания и спорове въ всички обществени сръди, но нуждитъ и условията на живота въ малката северна страна наложиха неговата приложба.

Досегашното устройство на данското учебно дѣло е установено съ законъ отъ 1818. Още отъ тогава е прокаранъ принципътъ на задължителното учение за всички деца на възраст отъ 7 до 14 години включително. Грижитъ за уредбата на основното образование били позѣрени всецѣло на черквата. И по съдържание, и по форма то било черковно. Всѣко училище се управлявало отъ комитетъ, председателствуванъ отъ енорийския свещеникъ, който ималъ право да назначава и уволнява учителитъ. Епископитъ ревизирали всички училища. Презъ 1856, 1899, 1904, 1908 и 1919 год. били направени скромни опити да се освободи основното училище отъ опеката на черквата.

Реформитъ на г-жа Бангъ целятъ на първо мѣсто да засилятъ свѣтския характеръ на основното образование: свещеникътъ нѣма да председателствува по право училищния комитетъ; вмѣсто отъ епископи, училищата ще се ревизиратъ отъ инспектори — педагози; училищнитъ комитети (настоятелства) ще се състоятъ отъ изборни представители на всички избиратели въ общината.

Преди да се приложи въ цѣлата страна, реформата е била приложена за опитъ въ провинцията *Шлезвигъ*, присъединена къмъ Дания следъ последната война. Резултатитъ отъ опита били отлични. Подъ ръководството на гражданскитъ училищни комитети основнитъ училища въ Шлезвигъ функционирали много по-добре, отколкото подъ ръководството на черквата. Това обстоятелство обезоржило всички противници на реформата, подкрепило проекта на г-жа Бангъ и наложило да бжде приложенъ той въ цѣлата държава.

Преобразованията засѣгатъ не само управлението, но и вътрешното устройство на училището. Тѣ създаватъ условия да се повдигне бърже културното равнище на широкитъ народни маси. Броятъ на народнитъ училища ще се увеличи. Ще се откриятъ училища и въ най-малкитъ, най-затѣнтенитъ населени мѣста. Обърнато е голѣмо внимание върху научната и педагогическата подготовка на учителя.

Основното училище ще бжде *единно* и въ пълната смисълъ на думата *народно*. То ще бжде основата на всички ви-

дове по-горни училища. Направени сж голѣми улеснения за преминаването на ученицитѣ отъ единъ видъ училища въ другъ.

Презъ 1912 г. въ Дания имало 3658 училища съ 439,588 ученици и 14,147 учители, а презъ 1922 г. — 4203 училища съ 476,436 ученици и 15,320 учители.

Съ реформата на г-жа Нина Бангъ данското учебно дѣло ще постигне още по-голѣми успѣхи.

Допълнителното учение въ Франция. Министърътъ на народното просвещение г. Даладие внесълъ въ парламента законопроектътъ за допълнително учение. Въ законопроекта сж прокарани решенията на комисията за единното училище, свикана по-рано отъ министра Ф. Албертъ. Допълнителното учение ще стане *задължително* за всички младежи на възраст отъ 13 до 18 години. За младежитѣ отъ 13 до 15-годишна възраст се предвиждатъ 240 задължителни урока презъ годината, а за младежитѣ отъ 16 до 18 год. възраст — 120 урока.

Допълнителнитѣ училища ще се устроятъ по образеца на данскитѣ „народни университети“. Въ всѣка околия ще се уредатъ най-малко по две такива училища: едно за момчета и едно за момичета. Всѣко допълнително училище ще има своя библиотека, опитна градина, игрище, лаборатории, по-трѣбнитѣ приспособления за обучение по домакинство, уреди за елементарни топографски упражнения, проекционенъ апаратъ и кинематографъ.

Допълнителнитѣ училища ще иматъ за целъ да подготвятъ младежитѣ за *практическия и гражданския* животъ. Програмата имъ нѣма да бжде обща за цѣлата страна, а ще се реди споредъ практическитѣ нужди на живота въ всѣка провинция. Въ долнитѣ курсове обучението ще се води въ непосредствена връзка съ онова въ основното училище, като се взиматъ предъ видъ и мѣстнитѣ условия. Девицитѣ ще учатъ и домакинство. Въ горнитѣ курсове ще се преподаватъ технически предмети, естествени науки и рисуване, като се иматъ предъ видъ индивидуалнитѣ дарби на ученицитѣ. Освенъ това, ще се учи обществена и професионална хигиена, гражданско учение, естетика и народно стопанство.

Въ всѣка община ще се държатъ презъ годината най-малко по 10 публични лекции върху важни съвременни въпроси. Въ всѣко обществено училище ще се уреждатъ най-малко по две *родителско-учителски и ученически* праздненства. Учебната година въ допълнителнитѣ училища ще се завършва съ изпити.

Допълнителното учение въ Швейцария е устроено споредъ особенитѣ условия и практическитѣ нужди на всѣки кантонъ. Въ Женевския кантонъ, напр., за допълнително уче-

ние сж уредени *селски гимназии*. Всѣка група отъ 12 общини има по една селска гимназия. Следъ като завършватъ основното училище, което има *шестгодишенъ* курсъ, селскитѣ младежи, ако не постѣпятъ въ нѣкое сръдно училище, сж длѣжни да постѣпятъ въ близката селска гимназия. Учението въ тѣхъ трае 2 години. Сутринъ се учатъ момчетата, а следъ пладне — девицитѣ. Въ програмата сж предвидени практически знания въ свръзка съ занятията на жителитѣ въ района на училището.

Нови идеи за възпитанието въ Европа и Америка.

Споредъ S. Noesgaard, тѣ сж следнитѣ: 1) главната цель на възпитанието е да привикне ученицитѣ да се самоуправляватъ; 2) за да постигне тая цель, възпитателтъ преди всичко трѣбва да познава и да уважава детската индивидуалностъ; 3) училището трѣбва да даде просторъ за свободното развитие на детскитѣ наклонности и вкусове; 4) ученицитѣ трѣбва да сътрудничатъ на учителитѣ въ вътрешното управление на училището; 5) тѣ трѣбва да се привикнатъ къмъ колективенъ трудъ; 6) момчетата и девицитѣ трѣбва да се възпитаватъ заедно, като се използва взаимното имъ благотворно влияние; 7) само така ще могатъ да се формиратъ граждани, които съзнаватъ своитѣ длѣжности къмъ обществото и своята индивидуална стойностъ.

КНИГОПИСЪ.

Amélie Hamaïde — La méthode Decroly. *) Collection d' actualités pédagogique. 208 pag. Ed. Delachaux. Neuchatel — Paris.

Между пионеритѣ на новото възпитание д-ръ Овидъ Декроли заема едно отъ първитѣ мѣста. По талантъ, дейностъ и заслуги той може съ право да бѣде поставенъ редомъ съ Джонъ Дюн, д-ръ Керенщайнеръ, д-ръ Монтесори, Янъ Лигтхардъ, Адолфъ Ферьеръ, Едуардъ Клапаредъ и др.

Декроли е лѣкаръ, психологъ и педагогъ. Започналъ своята кариера като лѣкаръ, той скоро я напуща, за да се отдаде всецѣло на педагогическа дейностъ. Богата, разнообразна и плодovitа е тая му дейностъ. Цѣлъ четвъртъ вѣкъ той работи съ голѣмъ успѣхъ и като *теоретикъ* и като *практикъ* психологъ и педагогъ: отваря въ Брюкселъ училища отначало за анормални и после за нормални деца, прави психологически и педагогически изследвания, работи върху разрешението на редица голѣми проблеми изъ областта на детската психология, педагогиката и училищната хигиена,

пише многобройни студии върху тѣхъ и създава *учебно-възпитателенъ методъ*, който днесъ носи неговото име.

Методътъ на Декроли отначало билъ посрещнатъ съ недовѣрие. Мнозина смѣтали, че той е „аристократически“ методъ — методъ, който може да се прилага само въ училища, постапени при особени благоприятни условия. Опитътъ, обаче, опрозергалъ това мнѣние. Най-напредъ методътъ на Декроли билъ приложенъ въ нѣколко частни опитни училища. Блѣскавитѣ резултати, постигнати чрезъ него тамъ, му отворили вратитѣ и на официалното училище. Сега той се прилага въ 12 народни училища въ Брюкселъ.

Амели Амаидъ, авторката на гореозаглавената книга, е учителка въ едно отъ тѣзи училища. Следъ като прилага съ голѣмъ успѣхъ цѣли 5 години метода на Декроли въ своето отдѣление, тя успѣва чрезъ практиката си да докаже, че той може да бжде приложенъ и въ всѣко народно училище. Разбира се, както бележи самъ Декроли, всѣки учебно-възпитателенъ методъ, дори най-свършениятъ, ще остане мъртавъ и безплоденъ, ако *учителитъ не го съживи и оплоди чрезъ своя творчески духъ*. Методътъ не бива да се поставя по-горе отъ личността на учителя. Всѣки методъ иска своя вдъхновенъ талантиливъ майсторъ. И най-свършениятъ методъ въ ржцетѣ на бездарния учителъ не струва нищо. Даровития учителъ чрезъ своята творческа сила дава плътъ, кръвъ и животъ на методитѣ.

Амели Амаидъ е такава учителка. Въ своята книга тя вешо тълкува педагогическитѣ идеи на именития белгийски педагогъ и посочва, какъ може и трѣбва да се прилага неговия методъ. Нейното изложение е убедително, ясно и увлѣкателно.

Споредъ Декроли, *„училището трѣбва да подготвя възпитаницитѣ си за живота чрезъ живота“*. За да постига тая задача, то трѣбва да бжде построено далечъ отъ градоветѣ — срѣдъ природата. Тамъ детето ще може непосредствено да наблюдава природнитѣ явления и да открива, какъ тваритѣ се приспособяватъ къмъ условията за животъ. Броятъ на ученицитѣ не трѣбва да бжде голѣмъ — въ всѣки класъ не повече отъ 20 до 25. Момчета и момичета трѣбва да се възпитаватъ заедно. Училищнитѣ помѣщения трѣбва да се наредятъ и мобилиратъ като малки работилници и лаборатории. Учителитѣ трѣбва да бждатъ *дейни*, интелигентни, съ творческо въображение, съ чувство за редъ и дисциплина; тѣ трѣбва да обичатъ децата и непрестанно да се грижатъ за своето научно и педагогическо самообразование.

За останалитѣ назадъ въ развитието си деца трѣбва да се уредятъ отдѣлни класове, ржководени отъ учители съ специална подготовка. Въ класъ не трѣбва да има повече отъ 10—15 ученика.

Три или четири пжти седмично, предимно през първите сутренни часове, ще се водят технически упражнения. Тъ ще взимат формата на игра, при която съревяването и удоволствието сж главнитъ потици къмъ дейность. Свободното време ще се посвети на ржчна работа или за изучаване на чужди езици. Презъ нъкои дни ще се правятъ различни екскурзии и посещения.

Ученицитъ сами ще се грижатъ за домакинската уредба на помѣщенията, за поддържане на аквариума, за реда и дисциплината въ класа и училището. Въ всички работи — било индивидуални, било колективни — тъ ще си сътрудничатъ. За да се развие инициатива и солидарность между децата, ще се уреждатъ общи другарски беседи и разисквания. Темитъ за тъхъ ще се подбиратъ отъ самитъ ученици и ще се одобряватъ отъ учителя.

Родителитъ трѣбва да подпомагатъ училищната възпитателна работа. За да се спечели тъхното сътрудничество, трѣбва да се уреждатъ чести срещи и беседи. Въ тъхъ ще се разяснява метода, прилаганъ въ училището.

За да се подобри обучението и възпитанието въ днешното училище, трѣбва най-напредъ, споредъ Декроли, да се промѣнятъ програмитъ и методитъ. Училището ще отговаря на исканията и нуждитъ на живота, ако то подготвя детето за *обществения животъ*. Тая подготовка може да се даде, когато децата се запознаятъ *практически* съ живота.

Детето трѣбва да опознае:

а) собствената си личность, съзнанието на своето „азъ“, своя идеалъ, своитъ нужди и стремежи;

б) условията на природната и човѣшката срѣда, въ която живѣе и въ която ще работи.

Декроли смѣта, че това може да се постигне чрезъ два вида упражнения: *наблюдения* и *асоциации*. Чрезъ наблюдението *знанията* се придобиватъ прѣко и лично; чрезъ асоциацията тъ се свързватъ и допълнятъ съ чуждитъ наблюдения, опити и знания; чрезъ единтъ и другтъ се изгражда *познанието*. Знанията могатъ да се изразяватъ *конкретно* и *абстрактно*: конкретно — чрезъ моделиране, рисуване, ржчна работа; абстрактно — чрезъ говоръ, четене, рецитиране и писане.

„Наблюдението, „асоциацията“ и „изразяването“ сж тритъ сжществени страни на метода.

Г-ца Амаидъ подчертава голѣмото значение на „наблюдението“ и „асоциацията“. Наблюдението, казва авторката, е нъщо повече отъ простото *възприятие*. То е основа на познанието. Чрезъ него се откриватъ и установяватъ връзкитъ между нъщата, причинитъ и следствията, отношенията въ пространството и времето. Наблюдението е мостъ между материята и мисълта.

„Асоциацията“ се прилага широко въ обучението, по

история и география. Тя има голѣмо морално и социално значение. Чрезъ нея се будятъ у децата чувства на човѣшка солидарностъ и човѣколюбие.

„Конкретното и абстрактното *изразяване*“ на знанията допълва наблюдението и асоциацията. Въ метода на Декроли то заема челно мѣсто. Ръчниятъ трудъ, като сръдство за *конкретенъ* изразъ, служи за главна основа на детската дейностъ. Върху неговата образователна стойностъ излишно е да се говори: тя е призната днесъ отъ всички, казва авторката.

Моралното възпитание трѣбва да се гради върху принципа на самоуправлението и взаимното сътрудничество на ученицитѣ. Моралнитѣ навици не е придобиватъ чрезъ проповеди и поучения, а чрезъ упражнения. Училището трѣбва да се превърне въ *сѣщинско общество*, въ които ученицитѣ ще си помагатъ взаимно. Ако цѣлата детска дейностъ се насочва само къмъ добри дѣла, тогава навицитѣ, придобити въ училището, ще станатъ здрава основа за висшъ моралъ. Детската дейностъ, обаче, трѣбва да бѣде ръководена отъ принципа на свободата, при която само могатъ да се развиватъ всички сили, необходими на малкия гражданинъ. Децата сами трѣбва да организиратъ дисциплината въ класа и цѣлото училище.

Въ последната частъ на книгата си г-ца Амаидъ разказва, какъ е приложенъ методътъ на Декроли въ едно Брюкселско основно училище и посочва, какви резултати сж постигнати. Споредъ нея, резултатитѣ сж много добри. Тѣ могатъ да бѣдатъ още по-добри, ако методътъ се прилага въ селски училища, дето ученицитѣ могатъ отблизу и непосредствено да наблюдаватъ живота въ природата. Тамъ често може да се води обучение на открито.

Методътъ на Декроли е по-пригоденъ за малкитѣ селски училища, отколкото за училищата въ голѣмитѣ градове.

Поправка.

1. На стр. 273 въ пѣсенъта „Татковина“ въ 5-ия тактъ на третиятъ гласъ да се постави *ми*, вмѣсто *фа диезъ*; въ 8-ия тактъ на втория гласъ, — *ла, солъ, фа диезъ*, вмѣсто *ла, ла, фа диезъ*.

2. На стр. 276 въ пѣсенъта „Пеперуда“ въ първия тактъ на втория гласъ да се напише *ла*, вмѣсто *ми* (ми е излишно).